

Երեսնամյա այսպիսին

ՄԱՅՐ ԱԹՈՐ ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱՍՏԻ
ԿՐՈՆԱԿԱՆ, ՄԵԿՈՒԹԱՅԻՆ,
ԼՐԱՏՎԱԿԱՆ ԵՐԿԵԱՐԱԹԱԹԵՐՈՒ

ՄԱՍԻՆ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՎԵՀԱՐԱՆՈՒՄ

Ամենայն Հայոց
Կաթողիկոսն ընդունեց

10 ղեկավարների Հայաստանում Հունաստանի ղեկավարին

Երևու ժողովուրդների դարավոր բարեկամությանը, Հայ Առաքելական եւ Հույն Ուղղափառ Եկեղեցիների եղբայրական հարաբերություններին:

Վեհափառ Հայրապետը, Նշելով, որ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի հարաբերությունները Հունաստանի ղեկավարության հետ միշտ ջերմ են եղել, վստահություն հայտնեց, որ Սուրբ ղեկավարի պաշտոնավարման շրջանը եւս կիսականակվի սերտ համագործակցությամբ ու բարի արդյունքներով:

Հանդիպման ընթացքում Նորին Սրբությունն անդրադարձավ նաեւ ԱՄՆ հովվապետական իր այցի ժամանակ Հույն Ուղղափառ Եկեղեցու պետ Քրիստոփորոս Արքեպիսկոպոսի հետ ունեցած իր տեսակցությանը:

ԳԵԼՈՐԳՅԱՆ ԻՈԳԵԼՈՐ ՃԵՄԱՐԱՆՈՒՄ ԲԱԳՎԵՂ ԽՐԻՄՅԱՆ ՀԱՅՐԻԿԻ ԿԻՍԱՆՈՂԻՆ

Նոյեմբերի 29-ին Գեւորգյան Իոգեւոր ճեմարանում, Վեհափառ Հայրապետի բարձր Նախագահությամբ, Սկրտիչ Ա Վանեցի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի մահական 100-ամյակի կապակցությամբ տեղի ունեցավ Խրիմյան Հայրիկի կիսանդրու բացումը:

Բացման խոսք ասաց Ս. Եղիշե ավագ քահանա Սարգսյանը, ապա հրավիրեց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին՝ կատարելու կիսանդրու բացումը, որից հետո ճեմարանի դահլիճում տեղի ունեցավ հանդիսություն:

Ճեմարանի տեսչի պաշտոնակատար Մահակ վրդ. Մաշայանն իր խոսքում ընդգծեց, որ արդի իրականության մարտահրավերներին դիմակայելու համար ամենակարեւորը Խրիմյանի օրինակով ազգային, իոգեւոր ու մշակութային արժանատիների հաստատուն մնալն է. «Մեր փոթորկալից պատմությունը վկայում է, որ ամենակարեւորը մեր ազգային, կրոնական եւ մշակութային արժանատիներն են... Այլապէս ինչպէս բացատրել Մեծ Եղեռնից, խորհրդայինացումից, սփյուռքային ծովումից ու այլապէսից հետո մեր ապրած ազգային ու իոգեւոր վերելքը»: Տեսուչ հայր սուրբը, շնորհակալություն հայտնելով ճեմարանի տրված թանկարժեք նվերի համար, Նշեց, որ այն ներշնչումի աղբյուր պիտի լինի ուսանողության համար:

Այնուհետեւ «Խրիմյան Հայրիկը» եկե-

ղեցականի տիպարի մասին» բանախոսությամբ հանդես եկավ ԳԱՄ Պատմագիտության ամբիոսի վարիչ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր տիկին Էմմա Կասառեյանը:

Հանդիսությունը եզրափակվեց Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի օրհնության խոսքով: Նորին Սրբությունը, անդրադառնալով այն մեծ սիրուն ու հարգաքնին, որ տաճում էր հայ ժողովուրդը Խրիմյան Հայրիկի նկատմամբ, ընդգծեց այն անմասնորդ կմիակառնությունն ու վաստակը, որով մեծ Հայրապետը ծառայում էր ժողովրդին ու եկեղեցուն. «Հայրական խնամքը Աստուծոյ իրեն վստահական ժողովրդի հանդեպ Սկրտիչ Ա Խրիմյան Հայրապետը նույն նախնախորհրդությամբ պահպանեց մինչեւ իսկ ծերությունը: Իր իզուր վրա կրած բազմաթիվ վնասներով ու նեղություններով, որոնք բաժին էին ընկել մեր ժողովրդին, մեծ Հայրապետը անկազ ջանքեր բերեց իոգեւոր դպրեկանցիների բարեկարգմանը, թեմական եւ համայնքային վերակազմմանը, եկեղեցական եւ ազգային կյանքի բարեփոխմանը» միշտ մնալով լուսավորության, գիտության ու առաջընթացի ջատագով: Այսօր էլ նրա թողած ժառանգությունը, նրա կյանքի օրինակը խոսում են մեր զավակների իոգեւոր եւ հայրապետի երկրի հիշատակներով, մեր պատմության անմոռանալի որակներով, խոսում են առ մտաված սիրով ու ապավինությամբ եւ շարունակելու են իոգեւոր իոգի գրույցը սերունդներին: Այնուհետեւ Վեհափառ Հայրապետը կոչ արեց աղոթելու եւ ձգտելու, որպեսզի «... Աստուծո օրհնությամբ մարմնավորվեն Խրիմյան Հայրիկի եւ ազգի իոգեւոր իրենց ուսերին կրած մեր ժողովրդի մեծ զավակների արդար հույսերը» խաղաղ աշխարհի մեջ տեսնել ազատ Հայրենիքով միասնական, ապահով ու բարոյ հայրը կյանքը»:

Հանդիսության գեղարվեստական մասն ապահովվեց Գեւորգյան Իոգեւոր ճեմարանի սաների ուսերով:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ընդունեց Հայաստանի Հանրապետությունում Հունաստանի Հանրապետության Նորանշանակ արտակարգ եւ լիազոր դեսպան Իոաննիս Կորինթիոսին:

Վեհափառ Հայրապետը, շնորհավորելով դեսպանին նշանակման առիթով, մաղթեց արդյունավետ գործունեություն Հայաստանում: Նորին Սրբությունը գոհունակությամբ Նշեց երկու երկրների միջեւ առկա սերտ համագործակցությունը՝ անդրադառնալով մասնավորապես

11 ղեկավարների

Հայաստանում Բուլղարիայի ղեկավարին

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ընդունեց Հայաստանի Հանրապետությունում դիվանագիտական իր առաքելությունն ավարտած՝ Բուլղարիայի Հանրապետության արտակարգ եւ լիազոր դեսպան Ստեփան Դիմիտրովին:

Հանդիպման ընթացքում Նորին Սրբությունը

նր գոհունակություն հայտնեց հայ-բուլղարական հարաբերությունների զարգացման եւ երկու պետությունների միջեւ առկա սերտ համագործակցության առիթով, անդրադարձավ երկու ժողովուրդների պատմական ընդհանրություններին:

Վեհափառ Հայրապետն ի դեմս դեսպանի իր շնորհակալությունը հայտնեց նաեւ Բուլղար Ուղղափառ Եկեղեցու պետ Մաքսիմ Պատրիարքին եւ Եկեղեցու սինոդին՝ 1915 թ. Հայոց ցեղասպանության ճանաչման համար՝ նկատելով, որ ցեղասպանության ճանաչմամբ ու դատապարտմամբ է միայն հնարավոր կանխել այլ ցեղասպանությունները:

Հրաժեշտ տալով պրն Դիմիտրովին՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն իր բարեմաղթանքներն ուղղեց դեսպանին՝ դիվանագիտական իր առաքելության մեջ:

13 ղեկավարների

Հայաստանում Եգիպտոսի ղեկավարին

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ընդունեց Հայաստանի Հանրապետությունում Եգիպտոսի Արաբական Հանրապետության Նորանշանակ արտակարգ եւ լիազոր դեսպան Վահիդ Ելդին Իսմայիլ Գալալին:

Հանդիպմանը Նորին Սրբությունն անդրադարձավ Եգիպտոսի եւ Հայաստանի միջեւ առկա սերտ կապերին: Այս առիթով Վեհափառ Հայրապետն իր շնորհակալությունն ու գնահատանքը հայտնեց դեսպանին՝ եգիպտոսի համայնքի նկատմամբ իշխանությունների բարոյա-

ցական վերաբերմունքի համար: Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը նաեւ վերհիշեց 2000թ. Եգիպտոս կատարած իր հովվապետական այցը:

Չրույցի ընթացքում անդրադարձ եղավ նաեւ միջեկեղեցական եւ միջկրոնական երկխոսության մեջ Հայ Եկեղեցու դերակատարությանը:

Նորին Սրբությունը նաեւ իր բարեմաղթանքներն ուղղեց դեսպանին՝ դիվանագիտական իր առաքելության մեջ:

ՀԱՅՈՑ ԿԱՌՈՂԻԿՈՒՄՆԵՐ

ՍՏԵՓԱՆՈՍ Դ ՀՈՌԱԿԼԱՅԵՑԻ

(1290-1293)

Կոստանդին Բ Կոստանկեցու հրաժարականով կաթողիկոսարանում ուժեղացավ Գրիգոր Ամալարեցու թեմը: Գրիգոր Ամալարեցուն փորձել էին կաթողիկոս դարձնել 1286 թվին, սակայն Լեւոնը դա խափանեց: Այժմ էլ կուզեային նրան կաթողիկոսական աթոռ բարձրացնել, սակայն լավա կար, որ բուն Հայաստանի եպիսկոպոսները դա շատ վատ կընդունեն, առավել եւս, որ Ստեփանոս Սկեռացու պատգամավորությունը վատ էր ընդունվել: Կաթողիկոսական աթոռ բարձրացավ ոմն Ստեփանոս անապատականը: Վերջինս ընտրվեց 1290 թվականի սկզբներին: Նա սերում էր Եկեղյաց գավառի հայն գյու-

ղից, սակայն վաղուց հաստատվել էր Հռոմկլայի կաթողիկոսարանում, որի պատճառով հայտնի է Հռոմկլայեցի մականունով: Երբեմն հիշատակվում է նաեւ Հռոմեացի կամ Կայեցի անուններով: Սկզբնաղբյուրներում նա հայտնի է որպէս լավ մարդ է լի բոլոր առաքինություններով: Ստեփանոսը կաթողիկոս դարձավ ոչ այնքան իր առաքինությունների, որքան իր ապիկարության պատճառով: Ինչպէս եւ պետք է սպասել, փաստական իշխանությունը գտնվում էր Գրիգոր Ամալարեցու ձեռքում: Վերջինս, Հեթում թագավորի հետ ձեռք ձեռքի տված, երկուսն լոկ ուժեղացնում էր լատինամոլ ուղղությունը: Կաթողիկոսին ընտրեցին դեռ մինչեւ Ստեփանոս Սկեռացու պատգամավորության վերադարձը, ինչը հավաստում է այն մասին, որ լատինամոլ թագավորն ու Գրիգոր Ամալարեցի եպիսկոպոսը կազմակերպել էին հայրապետական ընտրություններն առանց արեւելյան եպիսկոպոսների մասնակցության:

Ստեփանոս Դ Հռոմկլայեցի կաթողիկոսը ոչնչով աչքի չընկավ: Նա շարունակում էր իր անապատական կացությունը՝ Հռոմկլայում, իսկ եկեղեցական հիմնական գործերը վճարում էին Սուսմ: Գրիգոր Ամալարեցու գլխավորությամբ: Առանց այդ նա շատ կարճ հովակալեց: Եպիսկոպոսի սուրբանքները վճարական պայքար էին սկսել խաչակրաց իշխանությունների դեմ, որոնք Երուսաղեմից հեռու կորցրեցին Անտիոքը եւ շարունակում էին պաշտել Տրիպոլիս իր շրջակա տարածքներով ու քաղաքներով, որոնցից նշանավոր էին Պաղոմայիսը, Տյուրոսը, Սիդոնը եւ Բեռիդը: Մոլորակ 1289 թվին գրավվեց Տրիպոլիսը՝ Ելի-Կոմանի կողմից եւ ենթարկվեց անապատավորածության: Խաչակիրները կենտրոնացան Պաղոմայիսում: Աշրաֆ սուլթանը 1291

թվին արշավեց Պաղոմայիս, որտեղ կենտրոնացան էին Երուսաղեմի եւ Անտիոքի խաչակիրները եւ Տաճարականների, Հյուրընկալների ու Տեստական միաբանությունները՝ իրենց հրամանատարների հետ: Դձնամին գրավեց նաեւ Պաղոմայիսը, իսկ խաչակիրներն առանց կռիվ թողեցին իրենց տիրույթները Տյուրոսում, Սիդոնում եւ Բեռիդում: Միջերկրական ծովի հյուսիսարեւելյան շրջանում պահպանվեց միայն Կիլիկիայի հայկական թագավորությունը, որը եւ սկսեց ենթարկվել եպիսկոպոսական բանակների հարձակմանը: Հայերը եպիսկոպոսների աջնում համարվում էին լատինական իշխանության կողմնակից, քանի որ կրոնական եւ խնամական կապերով սերտորեն կապված էին խաչակիրների հետ: Հայոց թագավորության համար սկսվեցին մաքառումի մի քանի տասնամյակներ: Հայերի լատինաստեղծ եւ տաճարական քաղաքականությունը միայն գրգռեց եպիսկոպոսներին, որոնք իրենց առաջ խնդիր դրեցին վերջ տալ դեպի Արեւմուտք ծագող Հայոց թագավորությանը:

Բուն Հայաստանում Օրբելյանների վարած ճկուն քաղաքականության շնորհիվ քիչ թե շատ տանելի վիճակ էր տիրում: Եվիլիոն երկու գավառ էլ ունեցել էր Բուրդեյիս եւ Բուրդայիս, իսկ նրա դուստրն ամուսնացել էր Եաչի Պաղոմայի հետ: Լիպարիտն ունեցել էր

հինգ գավառ, որոնցից ավագը՝ Սմբատը, փեսայացել էր Սադունյանների, իսկ երկրորդն աշակերտում էր Ստեփանոս Օրբելյանին: Այս վիճակը շատ բանով պայմանավորված էր Արդուն խանի բարեհաճ վերաբերմունքով դեպի իր հայ վասալները: Վիճակը փոխվեց Արդունի որդու՝ Ղազան խանի օրոք, որը հարում էր մահմեդականների: Հալածանքները քրիստոնյաների նկատմամբ դարձան սովորական, իսկ կաշառքը՝ օրինականացված երեւոյթ: Սակայն Ղազանը լավ էր հասկանում քրիստոնյաների դեմ իր տերության համար, ուստի գալիս վրա ամրապնդելուց հետո մեղմացրեց իր վերաբերմունքը քրիստոնյաների նկատմամբ: Վերաբերմունքի փոփոխության հարցում հայերն էլ դեր խաղացին: Դեպի մոտոլո խաչը փութաց Ստեփանոս Օրբելյանը՝ շնորհավորելու համար, եւ արժանացավ մեծ պատիվների: Ղազան խանը նրան իրավունք շնորհեց շրջել առեղծված քարձրագված խաչ ունեւնալով, ուսկ բաշխել կիլիկեց: Հայ-մոտոլական հարաբերությունների կարգավորման հարցում որոշակի մասնակցություն ունեցավ նաեւ Հեթում թագավորը, որը գնացել էր մոտոլական արքունիք՝ շնորհավորելու Պալատին, սակայն որոշ ժամանակ անց ստիպված էր շնորհավորել Ղազան խանին: Ասվում է, որ Ղազան խանը նույնիսկ հեղեղել է, թե Հեթումը եկել է ոչ թե իրեն, այլ Պալատինի շնորհավորելու, ինչին Հայոց թագավորը պատասխանել է, թե իրենց պատվում էն մոտոլական գերագահությունը՝ անկախ այն հանգամանքից, թե ում ձեռքում է գտնվում իշխանությունը: Պատասխանից Ղազանը գոհ է մնում եւ պատիվներով ընդունում Հեթումին, որի խնդրանքով Ղազանը հրովարտակ է արձակում քրիստոնյաների հալածանքները դադարեցնելու եւ քրիստոնեությունը համարձակորեն պաշտելու մասին: Ներուզը, որ հայաճանքները կիրառողն է եղել, պաշտոնակն արվեց, եւ նրա տեղը նշանակվեց Կաթողիկոսը: Ներուզին թշնեղի երկրին, եւ նրան հալածող զորքերի վրէ էին Լիպարիտ եւ Եաչի Օրբելյանների գործառնեց:

Շարունակությունը՝ էջ 4

ՂԱՅԱՍԱՆԻ ԵՐՐՈՐԴ ԿՆԵՐԱԿԵՏՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՈՒԹՅՈՒՆԻՉ

Հայաստանի Հանրապետությունը (1991-2006 թթ.)

4. ՀԱՆՐԱԿԵՏՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԴՐՈՒՅԹՈՒՆԸ

Սկիզբը՝ թիվ 18-22

Անկախության պայմաններում Հայաստանի արտաքին քաղաքականության հիմնական խնդիրը դարձավ ինքնիշխանության եւ տարածքային ամբողջականության պահպանման, երկրի յուրյունության եւ անվտանգության համար երաշխիքների ապահովումը, որը հնարավոր է միայն բոլոր պետությունների եւ առաջին հերթին հարեանների հետ բարիդրացիական եւ փոխշահավետ հարաբերությունների հաստատման շնորհիվ:

Հայաստանի Հանրապետության անկախության վերականգնումը նրան դարձրեց միջազգային հարաբերությունների լիիրավ անդամ բոլոր հետկախիչներով՝ հնարավորություն տալով իր կամքով ու հայեցողությամբ մշակել պետության արտաքին քաղաքականությունը: Դրովորեց բարդանում էր նրանով, որ Հայաստանը, գտնվելով ԽՍՀՄ-ի կազմում, օբյեկտիվորեն չունեց միջազգային շփմանի փորձ, միջազգային քաղաքականության հայեցակարգ եւ գործելակերպ չափանիշներ: Նրան սպասվում էր քաղաքական դաշնակիցների դժգոհարին ընտրություն, որոնց հետ նպատակահարմար կլինեւր մոտ ապագայում կառուցել միջպետական հարաբերությունների սովորաճավ համակարգ:

Նորակալի հանրապետությունն սկսեց միջազգային ճանաչում գտնել 1991 թ. վերջերից:

1992 թ. մարտին Հայաստանը դարձավ ՄԱԿ-ի, 2001 թ. հունվարին՝ Եվրոխորհրդի լիիրավ անդամ, այլուհետեւ հանդմազրվեց միջազ-

գային մի շարք կազմակերպությունների, այդ թվում՝ Սեւծովյան տնտեսական համագործակցությանը, Մետետրային համաշխարհային կազմակերպությանը եւ այլն:

ՀՀ արտաքին քաղաքականության հիմնական առաջնություններին մեկն Անկախ պետությունների համագործակցությունը (ԱՊՀ): Այն Հայաստանի հանրապետության համար նախ եւ առաջ ունի ռազմաքաղաքական եւ անվտանգության ապահովման նշանակություն:

Հայաստանի միջազգային հարաբերությունների մեջ կարեւոր տեղ է գրավում ուղղակի հարաբերություններն ԱՊՀ անդամ Ռուսաստանի Հայնության հետ: ԽՍՀՄ փլուզումից հետո Հայաստանի Հանրապետության արտաքին քաղաքականության հիմնական խնդիրներն էին՝ ռազմական եւ փոխհարաբերություններում պայմանակորնե ձեւակործման մոտեցումներին: Ռուսաստանի հետ Հայաստանի Հանրապետությունը վարում է քաղաքական եւ տնտեսական, տարածաշրջանային կայունության եւ անվտանգության խնդիրներում՝ հատկապէս Եւրոգերիկայի, տրանսպորտային երթուղիների գործարկման, գիտակրթական, մշակութային, առեւտրային կապերի ամրապնդման եւ այլ բնագավառներում:

1992 թ. սկսած Ռուսաստանի եւ Հայաստանի միջեւ կնքվել են հարյուրավոր միջպետական, միջկառավարական եւ միջքաղաքական պայմանագրեր ու համաձայնագրեր, որոնք կարգավորում են

համագործակցության ամենատարբեր բնագավառներ: Ռուսաստանը Հայաստանին տրամադրել է մեծաքանակ վարկեր, որոնց շնորհիվ վերականգնվել է գործարկվել է Մեծամորի ատոմակայանի երկրորդ էներգաբլոկը եւ այլն:

1995 թ. մարտի 16-ին Հայաստանի Հանրապետության եւ Ռուսաստանի Հայնության միջեւ կնքվեց պայմանագիր, որով իրավական հիմքի վրա էր դրվում ռուսական ռազմական ուժերի ներկայությունը Հայաստանում: Պայմանագրի համաձայն՝ ռուսական ռազմական ուժերը Հայաստանի զինված ուժերի հետ համատեղ ապահովում են ՀՀ անվտանգությունը նախկին ԽՍՀՄ միությունից արտաքին սահմաններում: Հայ-ռուսական հարաբերություններում կարեւոր տեղ են գրավում միջխորհրդարանական կապերը, որոնց շնորհիվ շատ կարեւոր հարցեր են լուծվում: Այսպէս, 1995 թ. ապրիլին Ռուսաստանի Պետական Դոման ընդունեց 1915 թ. ցեղասպանությունը դատապարտող հայտարարություն: Ռուսաստանի Հայնության եւ Հայաստանի միջեւ տնտեսական կապերի զարգացմանը շատ է խոչընդոտում ՀՀ-ի շրջափակման հետեւանքով երկաթուղային հաղորդակցության բացակայությունը: Երկու երկրների հարաբերությունները որակական նոր փուլ թեւակրիցեցին Հայաստանի եւ Ռուսաստանի միջեւ բարեկամության, համագործակցության եւ փոխդարձ օգնության մասին 1997 թ. օգոստոսին կնքված պայմանագրով:

1999 թ. երկու երկրների միջեւ համաձայնագրեր ստորագրվեցին

ավտոմոբիլային համատեղ արտադրության կազմակերպման, ցիվիլական արդյունաբերության զարգացման, կրթության, առողջապահության եւ մշակութային բնագավառներում համագործակցության վերաբերյալ: 2003 թ. երկու երկրները համաձայնության եկան, որպէսզի Հայաստանի Էներգետիկայի բնագավառի մեծ մասն անցնի Ռուսաստանի վերահսկողության տակ, որն էլ պարտավորվում է որոշակի ներդրումներ կատարել այս ոլորտի զարգացման համար:

Ռուսաստանի Հայնությունից բացի, Հայաստանը բարիդրացիական հարաբերություններ է հաստատել նաեւ Ուկրաինայի հանրապետության հետ: 1992-2006 թթ. Հայաստանի եւ Ուկրաինայի միջեւ ստորագրվել են քաղաքական, տնտեսական եւ մշակութային մի շարք համաձայնագրեր, որոնք նպաստում են փոխադարձ կապերի ամրապնդմանը: Սերտացան քաղաքական հարա-

բերությունները Բելառուսի եւ Մոլդովայի հետ: Միջին Ասիայում Հայաստանի արտաքին քաղաքականության գլխավոր գործընկերը Թուրքմենստանն է, քանի որ հանրապետության տնտեսության կենսապահովման մեծ չափով կախված է թուրքմենական գազի առաքումներից:

Հայաստանն առեւտրատնտեսական եւ մշակութային բազմաթիվ համաձայնագրեր կնքեց Ղազախստանի, Ուզբեկստանի եւ Տաջիկստանի հետ:

Հայաստանը կարեւոր նշանակություն է տալիս իր հարեանների՝ հատկապէս Թուրքիայի հետ հարաբերությունների հաստատմանը: Թեեւ 1991 թ. դեկտեմբերի 1-ին Թուրքիան ճանաչեց Հայաստանի անկախությունը, բայց նրա հետ դիվանագիտական հարաբերություններ չհաստատվեցին: Անկարան հայկական իշխանություններին նախապայմաններ ներկայացրեց, չարձարեց 1915 թ. Հայոց ցեղասպանության հարցը, հրաժարվել պահանջատիրությունից, ճնշում գործարդել Լեւոնայի Ղարաբաղի վրա՝ դադարեցնելու պայքարը եւ ընդունելու Արցեղանի տարածքային ամբողջականությունը:

Շարունակությունը՝ էջ 5

Վահագն Նավասարդյանի և Եղիշե Չարենցի մի ճակատագրական հանդիպումը

Սիլվա ԲՈՒԿՈՒՆ

Չեղափոխական խանդավառությունը ու մանց շուտով, ոմանց համեմատաբար ուշ կանգնեցրեց խոր հիասթափության առջեւ: Չարենցը հեղափոխության գինվոր ու բանաստեղծ դարձավ հանուն հայրենիքի ու ժողովրդի, հանուն իր փայլալույսի վեհ նպատակների, բայց նա այն բանաստեղծն էր, որի երկերում գրեթե միաձափանակ, կողք կողքի դրսևորվում էին ազգային ոգեբեղունությունն ու հեղափոխական խանդավառությունը: Մի քանի տարում իրար հետեից ծնվեցին «Պարսկական առասպելն» ու «Վահագնը», «Հայրագրողի ճամփորեններն» ու «Ողջակիզվող կրակը» (1918-20), «Սոման» ու «Սմարիները ինչպե՞տքովա՞ծը» (1918), «Ամենապատեն» ու «Մահվան տեսիլը» (1920), «Տաղարայեն» (1920-21), որի մեջ էր և մեր ամենից ազգային ու հայաշունչ բանաստեղծական գոհարը՝ «Ես իմ անուշ Հայաստանին»:

Բնական է, որ Չարենցի՝ 1920-30-ական թթ. գրական առաջնորդի և մեծագույն խանդավառի հանդեպ պիտի դրսևորվեց երկակի վերաբերմունք. դաշնակները եւ բոլոր ազգիկ մտածողները պիտի գնահատեին նրա երկերի բարձր արվեստը, հզոր թափն ու ազգային ոգին, իսկ Չարենցի հակառակորդներն ու բոլշևիկյան ներքին քննադատությունը պետական հանձնարարությամբ պիտի դատապարտեին նրան՝ ազգային քվեադրույթով երկերի և հատկապես «Ես իմ անուշ Հայաստանին» բանաստեղծության համար, որը գրվելուց անմիջապես հետո տարածվել էր ժողովրդի մեջ և 1922-ին տպվել է Ս. Սարգսյանի կազմած «Գրական գոհարներ» գրքում: Ե. Չարենցի վկայությամբ՝ այդ բանաստեղծությունները իր խոր ներշնչանքով արտասանել է Ն. Նավասարդյանը Զոռուկ Ազգային թանգարանում՝ միակ ունկնդիր հեղինակի ներկայությամբ:

Մեկ օրինակ բերեց միայն. Ն. Ղաթարյանն այդ առիթով գրել է. «Սուրբաթյանը կոմունիստական կարմիր դրոշակի կտորով փաթեթավորել է որպես գրական կոնդրաբան՝ ու անցկացնում Չարենցի նացիոնալիստական-հակահեղափոխական գրվածքը՝ «Ես իմ անուշ Հայաստանին»:

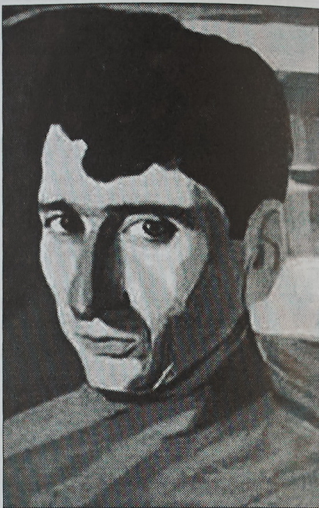
Նույն Չ. Սուրբաթյանի և Ն. Ղաթարյանի ջանքերով ու երաշխավորությամբ էր Ե. Չարենցը 1924-25 թթ. մեկնել արտասահմանյան շրջագայության, որն իսկական շրջագայության եղավ նրա կյանքում թե՛ գեղարվեստական մտածողության և թե՛ քաղաքական համոզմունքների իմաստով:

Այժմ համայնքին է Վ. Նավասարդյանի հանդիպելիս Չարենցը դեռեւս բոլշևիկի համոզված պաշտպան էր. դրա հիմնավորումն էին նրա երեք տեղեկագրությունները՝ գրված արտասահմանում երեք դաշնակցական գործիչների հետ հանդիպումներից ստացած տպավորություններով՝ «Ելե՛գիս գրված Վենետիկում» պոեմը՝ Այ. Իսահանյանի հետ հանդիպման առիթով, «Հանգուցյալ Պարոնը կամ Պարոն Հանգուցյալը» արտասահմանյան պատմվածքը՝ Վ. Նավասարդյանի հետ Զոռուկում հանդիպելիս առիթով, և «Մերի դաշնագրից մինչև հայ կանանց այնտեղի մազերը» հոդվածը՝ Փարիզում Այ. Միսրոյանի՝ հեթանոսական գրական շարժման մասին իր դասախոսության առիթով: Սրանցից մեկ այս պահին հետաքրքրում է երկրորդը, որը մի կողմից բացահայտում է Չարենց-Նավասարդյան անձնական հարաբերությունը, Չարենցի ստեղծագործական հոգեբանության և Սիլվիոնոլում գործող քաղաքական կուսակցությունների հանդեպ նրա դիրքորոշումն ու վերաբերմունքը, մյուս կողմից՝ լույս է սփռում խորհրդային պետություն և Սիլվիոնոլում ստեղծությունների վրա: Ծակատագրական այս հանդիպման արդյունքն է նաեւ Վ. Նավասարդյանի «Չարենց. հուշեր» խորհրդածությունները՝ զիրքը, որը լույս է տեսել

Կահիրեում 1957 թ. և վերահրատարակվել 2007-ին Երեսնում:

Ինչպես երևում է այդ գրքի առաջին հրատարակության «Մ. Թ.» ստորագրությամբ (կարծում ենք՝ հեղինակը Միսրաթ թեղույանն է - Ս. Ս.) կարճաժամ «Երկու խոսք»-ից, թե՛ն այն պատրաստ է եղել 1945-ին, բայց լույս է տեսել 1957 թ.: Բանաստեղծի ծննդյան 60 և մահվան 20-ամյակի առթիվ, այսինքն՝ ուղիղ կես դար առաջ, և հասկանալի պատճառներով անմատչելի էր մահվանը հայաստանից ընթերցողին: Միայն Չարենցի ծննդյան 110 և մահվան 70-ամյակի առթիվ առանձնակի կարեւորություն ստանում էր առաջնահերթ անհրաժեշտություն է դառնում նրա վերահրատարակությունը մահվանը Հայաստանի Հանրապետությունում, ուր մի քանի ներ մասնագետներ են միայն տեղյակ նրա գոյությանը, մինչդեռ, մեր խորին համոզմամբ, այն պետք է ներկայացնել առավել լայն լսարանի՝ մեր ամբողջ ժողովրդին: Այս գիրքը, մեր ազգային գործիչների՝ խորհրդային երկրում արգելված, բայց անկախության տարիներին լույս տեսած մյուս հրատարակությունները (նկատի ունեն Ռուբեն Դարբինյանի «Հայ հեղափոխականի մեջ հիշատակներ», Միքայել Վարսամյանի և Ուրիշ Եղիշեյանի այլ գրքեր) հայաստանյան հին ու նոր սերունդներին կարթնացնեն խաթեպատիր ու խայտառակ մղձավանջից, վերջնականապես կհերքվի բոլշևիկ - «հրեշտակ փրկիչ» և դաշնակ - «ժողովրդի թշնամի» կեղծ ու խուրդ առասպելը, որով շուրջ ութ տասնամյակ խաբուրդ էին այն ժողովրդին, որից հատկապես իմանալով ու նպատակադրված թաքցնում էին պատմական ճշմարտությունն ու բուն իրողությունը:

Վ. Նավասարդյանի այս գիրքը, ընկալաբար, չի ընդգրկում Չարենց բանաստեղծական երեսույթի իր ամբողջությունը, սակայն նրա երեսույթի մի կողմից երևում է քաղաքական ընդդիմախոսների լայնախոհ-

թյունը, նորագույն շրջանի հայ գրական կյանքին և քննադատական մտքին Վ. Նավասարդյանի քաջատեսակությունը, մյուս կողմից՝ Չարենցի ստեղծագործության գեղարվեստական արժեքի և նրա գրողական ու մարդկային էության սթափ գնահատությունը:

Բարիկադի տարբեր կողմերում կանգնած երկու հզոր հայ մտավորական գործիչներ, մի կողմում՝ **հայկին ու բոլշևիկին** իր անհատականության մեջ միավորող հանձնարել բանաստեղծ՝ նույնիսկ իր բարեխիղճ մոլորությունների մեջ բացառիկ անկեղծությամբ, մյուս կողմում՝ նույնքան անկեղծ՝ ազգային կուսակցական հոգից, որը խոհեմորեն էր հանդուրժողաբար մի կողմ է դրել Չարենցի՝ բոլշևիկյան գաղափարախոսության պարտադրանքով դաշնակցականներին ուղղված կոշտ ու կոպիտ մի քանի անապատությունները և գնահատել նրա ազգային մտածողությունը, ստեղծագործական նվաճումների ու գեղարվեստական թռիչքները:

Շարունակություն է՝ էջ 6

ՆՈՐ ՆԵՆՆԱԿՈՒՄՆԵՐ

Ն. Ս. Օ. Ս. Տ. Տ. Գարեգին Բ Շարագույն Պատրիարք և Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հայրապետական տնօրինությամբ Մայր Աթոռի մի շարք միաբնակներ Նոր Նշանակումներ են ստացել Մայր Աթոռի կառույցներում և Հայ եկեղեցու տարբեր թեմերում:

Գեորգյան հոգեւոր ճեմարանի փոխտեսուչ Սահակ վրդ. Մաշադյանը հաստատվեց որպես տեսուչ, իսկ Դավիթ Բաբայանը, ազատվելով «Էջմիածին» ամսագրի փոխխմբագրի պարտականություններից, նշանակվեց ճեմարանի փոխտեսուչ: Հայրորդաց երեք կենտրոնական գրասենյակի տնօրեն Գրիգոր Բաբայանը հայալուրսեղ համատեղության կարգով նշանակվեց Արագածոտնի թեմի առաջնորդական տեղապահի ժամանակավոր պաշտոնակատար: Նորայր Բաբայանը Սիմոնյանը հոգեւոր ծառայության կոչվեց Կիրակոսյան թեմում՝ թեմակալ առաջնորդի իշխանության ներքո, իսկ Նշան Բաբայանը Պետրոսյանը, ազատվելով Գեորգյան ճեմարանի փոխտեսուչ պարտականություններից, ծառայության է կոչվեց Ռուսաստանի և Նոր Լախիշեանի հայոց թեմում՝ թեմակալ առաջնորդի իշխանության ներքո:

ԿԱՐԳԱՅՈՒՄ Ե ԼՈՐԱԿԱՆ Տ. ՀՈՎՀՍՏԵՄՆ ՍԲԵՂՈՍ ՄԱՅԻՍՆԵՐ

Ն. Ս. Օ. Ս. Տ. Տ. Գարեգին Բ Շարագույն Պատրիարք և Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հայրապետական տնօրինությամբ ուխտագնացության համար կարգադրվել է հեռավոր Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի միաբնակ Տ. Հովհաննես Բաբայան Մայիսյանը:

Կարգադրվելու հռչակված Հովհաննես Բաբայանն այսուհետ կարգավիճակի աշխարհականների շարքը՝ Կարգադր Մայիսյան ավագանի անունով:

ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐ ՍՏԵՓԱՆՈՍ Դ ՀՈՒՄԻԼՆՅԱՆԻ (1290-1293)

Սիլվա ԲՈՒԿՈՒՆ

Լեւոնտի խաչակրաց իշխանությունների անկումով խաչակիրների հեղաթուր ի համարվում ծովում Կիպրոսի թագավորությունը, իսկ ցամաքում՝ Կիլիկիայի հայկական թագավորությունը: Դեռևս հասկանալի էր ստեղծված ծանր կացությունը և բազմաթիվ օգնություն խնդրեց Նիկողայոս Դ պապից: Վերջինս խրախույս կարգաց Եվրոպայի տիրակալներին՝ իր խաչակրություն կազմակերպելու համար, սակայն գործը տեղից չշարժվեց: Պապից, որ Ստեփանոս Օրբելիանը բնակ էր իլու ենթակա չէր Գրիգոր Ամալարգեցուն: Լատինամոլների շահարկությունների համար առիթ դարձավ Շառագույնը, որը համընկավ

1292 թվին: Շառագույնի հաշվարկը ոչ միայն հայերի գաղտնի էր բյուզանդացիներին, այլև խաչակիրներին, որոնք Իրիկյան տարածքով էին առաջնորդվում: Խաչակիրները, որոնք նշանակալից թիվ էին կազմում Կիլիկիայում, ապրիլի 6-ին պատրաստվում էին նշել Չառիկը, մինչև հայերը նշելու էին այն ապրիլի 13-ին: Ռոբլեյից հարցը ընկել ժողովում, սակայն ժողով չգումարվեց, և Գրիգոր Ամալարգեցուն Նախագահությամբ հրավիրված խորհրդակցությունը որոշում կայացրեց Չառիկի ապրիլի 6-ին նշելու մասին: Սակայն այդ որոշումը ընդունեցին ոչ միայն բուն Հայաստանի վիճակները, այլև Երուսաղեմի հայերը, որոնք Չառիկը նշեցին ապրիլի 13-ին: Կիլիկիայում էլ շատերը ընդունեցին խորհրդակցության որոշումը և Դեռևս կարգադրությունը Չառիկի ապրիլի 6-ին նշելու մասին: Նրանց գաղտնի նշեցին Չառիկի ապրիլի 13-ին:

Մինչ երկրում բոլորեցվել էր Շառագույնի խնդիրը, եգիպտական բանակները հարձակվեցին Հայոց թագավորության վրա՝ ավերելով երկիրը և գերեզմանները լայնկողությամբ: Նրանց հարձակվելու շնորհիվ խաչակիրները ստիպվեցին քաղաքի վրա և ճնշելով ամրոցի պաշտպանների համառ ու տեսական դիմադրությունը՝ գրավեցին այն 1292 թվի հուլիսի 28-ին: Մոնղոլները ոչինչ չարեցին եգիպտացիների հարձակումից կասեցնելու համար: Օգնեց Դեռևս Չառիկի պաշտպաններին, թե՛ ոչ, հայտնի է: Հավանական է, որ նա էլ օգնություն ցույց չի տվել Դավանյանի պաշտպաններին, Դավանյան անվամբ ժամանակակիցները համեմատում են Երուսաղեմի կործանման հետ: Եկեղեցիներն ավերվեցին, բնակչությունը սրի բաշխեց, Ստեփանոս Կաթողիկոսը գերի ընկավ 12 եպիսկոպոսների և

մեծաթիվ հոգեւորականների հետ: Կողոպտվեցին հայրապետների հարստությունները, որոնց թվում էին Գրիգորի աջը եւ բազմաթիվ այլ սրբություններ: Հայերը հակված էին կարծելու, որ Դավանյան ընկավ Դեռևսին և մյուս (տախտակների մեքենայի) դաշնակցականներին: Դավանյանի անկումից հետո Կիլիկիայի հայկական թագավորությունը դեմ առ դեմ հայտնվեց եգիպտական բանակների դեմ: Սակայն լուր տալանով, թե խաչակիրները հարձակվել են Ալեքսանդրիայի վրա՝ Աշրաֆը հրաժարվեց Կիլիկիայի վրա արշավելուց: Նա, կաթողիկոսին անարգելով, նրան պատգեցրեց Դավանյանի հրապարակական և Եգիպտոս հասնելուն պես՝ բանտ նետեց:

Հայ պատմիչները նշում են նաեւ, որ Դավանյանի անկումը Նախագահարանությունը Կոստանդինոպոլիսի պարտիզանները և գործած անհրապարակներով: Այլ խոսքով՝ հիմնական մեղավորը համարում էին Դեռևս թագավորին, որը դեռ կենդանի էր: Ասվում էր, որ ինչպես Դեռևսը Լամբրոնում, բանտարկված Կոստանդինոպոլիսի կաթողիկոսին, այնպես էլ բանտ ընկավ Եգիպտոսում Ստեփանոսը:

Աշրաֆին հաջողվեց խաչակիրների Ալեքսանդրիայից տեղ վանել: Սակայն նա այլևս բավարար ուժեղ չէր Կիլիկիայի վրա հարձակվելու համար: Շուտով նա սպանվեց, և իշխանություն անցավ Մեխի-Լագրի կամ Լասոր-Մուհամեդին, որն Աշրաֆի եղբայրն էր: Այս դեպքերը տեղի ունեցան 1293-ին, որոնք ուղեկցվեցին մեծ սովով, որին շատ մասնաբնակներ գոհ գնացին: Բանտում մահացավ Ստեփանոս Դ Դավանյանի՝ այնտեղ անցկացվելով մեկ տարի: Կաթիկոսի դպրոցի քրիստոնյաները, որոնց տակ պետք է հասկանալ, թերեւ, հենց հայերին, կարողացան կաթողիկոսի մարմինն տանալ ու արժանի ձևով իրի հանձնել: Նա թաղվեց Հալեպի սարոնիքի եկեղեցում: Ստեփանոսն ապիկար եղավ կաթողիկոսական գործերում, սակայն նա չգործեց Կոստանդինոպոլիսում գերման Գրիգոր Ամալարգեցուն ձեռնդրելու դեմ: Նա, հանգամանքների բերումով, պարզապես անտեղ գոհ դարձավ:

Բարկե ՉԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԱԿ 33 զԱՍ թղթակից անդամ, պրոֆեսոր

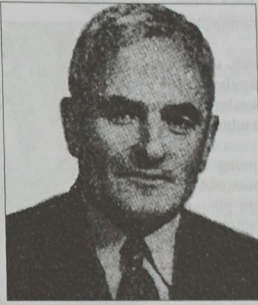
ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆԻ
և յույն յուր յուր ուրն և յուր

ՍԿԻՂԲԸ՝ ԹԻՎ 22

Գ. Գյուլազյանի առանձին հոդվածներից հատկապես հիշատակելի են «Հայ ժողովրդի ցեղային ծագումը», «Հայազիտությունը եւ հնդեվրոպական ու հաբեթական տնտեսությունները», «Հայոց պատմության շրջանները», «Մատուցի Ղափթ ժողովրդական եսութը», «Հայ ժողովրդական վեպը», «Ատվածաշնչի 1500-ամյակը», «Հայապատմական հարաբերությունները Կարդասանց պատերազմի նախօրյակին», «Կարդասանց պատերազմի արժեքը», «Կրկնական-քաղաքական շարժումները Հայաստանու 5-րդ դարում», «ԹաղաՆախնայց դարը», «Հուստիկիստոս կայսեր հայկական քաղաքականությունը», «Սելջուկ-թուրքերը եւ Հայաստանը», «Եկատերինս II-ը եւ հայերը» ու բազմաթիվ այլ աշխատություններ: Մասնավորապես արժեքավոր են նրա տեսական-վերլուծական, պատմափիլիսոփայական բնույթի ուսումնասիրությունները, որոնք երեւոյթ էին բովանդակ հայ պատմագիտության համար: Դրանցից են՝ «Ազգության գաղափարը», «Դատության կուրթը եւ պատմականությունը», «Մարդու եւ քաղաքացու ազատության ըմբռնումը», «Մարքսիզմը եւ ազգային հարցը», «Հայաստանը եւ Հայ դուռը», «Հայկական հարցը: ծագում, փուլերը», «Հայոց պատմության խեղաթյուրումը թուրք պատմաբանների կողմից», «Խորհրդային Հայաստանի պատմագիտությունը» եւ այլ ուսումնասիրություններ: Բացի մատագրային հոդվածներից, որոնք ինչ-որ չափով հնարավոր է արձանագրել, Գ. Գյուլազյանը հեղինակ է նաեւ շուրջ 100 լրագրային հոդվածների, ուր՝ ընդ ջրված են Սփյուռքի մամուլի էջերում: Զիդալի, փիլեսարի, պատկառազոր մի ժառանգություն, ուր, ցավով, առայժմ պատշաճ ուշադրություն չի արժանանում:

4. Գյուղալսյանի գիտական ժառանգության մեջ իր ուրույն տեղ ունի «Հայաստանի պատմության շրջանները» աշխատությունը (Բեյրութ, 1946, 159 էջ)։ Վիճարկելով հյոթիոդաիալ պատմաբաններ

ի արաշարած մոտեցումը՝ պատմությունը շարադրել ըստ արքայադասական պարերգման սկզբունքի, այսինքն՝ ըստ հասարակական-տնտեսական ֆորմացիաների, Գ. Գյուլազյանը Քայրյա պատմությունը՝ սկզբից մինչև 1918 թ., ստորաբաժանում և հետևյալ վեց շրջանների՝ 1. Ասիա-պատմական և Ուրարտու (Բ. 2500 թ. մինչև Է. ա. 600 թ.), 2. Քայրյայի կառուցման շրջանը (Բ. ա. 600 թ. մինչև Է. ա. 189 թ.), 3. Ջաղաքական հզորացման և անկախության շրջանը (Բ. ա. 189 թ. մինչև Է. հ. 300 թ.), 4. Ասիա-արական Քայրաստ (300-1045 թթ.), 5. Քայրյայի ուժերի ցմնական և քայքայման շրջան (1045-1700 թթ.) և 6. Քայրյայի վերակառուցման շրջան (1700-1918 թթ.)։ Ասկան հերիքակն կարողացավ հրատարակել միայն առաջին չորս շրջաններին վերաբերող իր խորհրդածրվածքները (չորդ 160 էջ)։ Իսկ մյուս շրջանների վերաբերյալ նրա դիտողություններն առայսօր մնացել են անփայլ։ Քայ պատմական գիտությունը Աշխատակալի ձեռքբերումներից է Գ. Գյուլազյանի «Քինգերորդ դարի հայր կրոնական և քաղաքական շարժումների» (1947, 16 էջ, նրա՝ Նաե տյւն մեակադրության գրախոսականը՝ 3. Մարյան «Մասիա», Բեյրութ, 1947, № 6, 8)։ Այստեղ հետաքրքիր է եղեկական պլանի դիտողությունը, թե Քայը եղել էր, նախարարության հետ միասին, հայության ամենից ազգայնական հաստատությունն էր ուստի V դ. շարժմանը Քայը տանում պետք է դիտարկել միայն կրոնական, այն ազգային տեսանկյունից։ Նախապես Աշխատակալը, որ Գ. Գյուլազյանի հայացքների ձեռնադրման վրա վերաբերող եզրակացություն է գործել Սկիզբի յոս Աղոսցը, շեղ ոչ անմիջականորեն, ապա իր սուսմամասիրողություններ է առաջին հերթին «Քայապատմական Քուսուրիսմանը դարձաշջանում» հոտուերի մեկնադրությամբ։ Ուստի պատահական է, որ Գյուլազյանը հանդիպող առանձին մեկագրական և

սումնասիրությամբ՝ նվիրված հա
ակնանվոր պատմաբանին (Նիկո
ղայոս Ադոնցը որպես պատմա
բան, Անթիլիաս, 1943, 32 էջ):

Գ. Գյուլզայանի պատմագիտական աշխատությունների մեջ իրենց շարքին տեղն ունեն խալսական հարցին, հայ քաղաքական կուսակցություններին եւ հայ ազաւ, տարաբան կարծիքն առանձին գործիչներին կիրկիւրն ուսումնասիրողութունները: Այս իմաստով հետաքրքրական է «Յայց հեղափոխությունից առաջ» հեղագորութունը (տե՛ս «Գ. Գ. Դաշնակցության հուշակատում» (1890-1950), Բոստոն, 1950, էջ 14-60): Աշխատությունն հետապնդաւ խնդրին իր արտացոլումն է գտել հեղինակի հետեւյալ համոզմունքում. «Յայց հարցը քաղաքական հարց է, եւ այն պէտք է լուծվի միայն ազաւյն-քաղաքական հեղափոխությամբ» (Մուկն տեղում, էջ 60): Այս աշխատության հետ սերտ աղերս ունի Գ. Գյուլզայանի՝ Իրիքյան Յայրիկին կիրկիւրն ծաղկուն մեհազրությունը (Իրիքյան Յայրիկ, Գարգալաբներէ աշխարհ, Բեյրութ, 1954, 234 էջ):

9. Կուզալսյանը սփյուռքահայ պատմաբաններից առաջիններիցը, որ նաեւ, որ տեսական լայն քննարկման առարկա դարձրեց ազգային հարցը եւ մի շարք ծանրակշիռ հոդվածներ նվիրեց այդ բարդ խնդրին: Դրան եւ նվիրված նաեւ նրա «Պատմական խնդիրներ» ժողովածուի առաջին բաժինը: Սույլ հատուորը բաղկացած է հետեւյալ

չորս առանձին հատվածներից՝ 1. Մարքսականությունը և ազգային հարցը, 2. Կրոնի դերը հայրություն կառուցման գործում, 3. Սոս. ևազգային հի սոցալաքանակն ողվալանքը, 4. Մի էջ հայ հեղափոխական մտքի ցամափությունը (Բեյրութը, 1937, 159 էջ, տե՛ս նաեւ տալիս՝ Բ հրատարակությունը, սակայն այլ կառուցվածքով՝ միայն առաջինը և երկրորդ հատվածները (Բեյրութը 1985, 107 էջ)։ Մի քանի տասնյակ էլ չի առհասարակ հեղինակը գիտական մանրակրկիտ վերլուծության և ենթարկում ազգությունն հասկացությունը և մասնավորապես կանգ առնում «մարքսիզմն ու ազգային հարցը» երեսույթի վրա՝ ցույց տալիս, որ համայնավարները խելագարվել են հասկացության բուն էությունը։

9. Գյուգայանն առանձին մե
նագրություն է կախել Ֆ. Ֆ. Ղա
նակցության պատմությանը, որ
կրում է «Յայ-բաղաբալան» մոդը
գարգացումը եւ ՅՅ Ղաշակցու
թյունը» խորագիրը (Փարիզ, 1927
157 էջ)։ Սույն մենագրության ի
գլուխներում տրվում են կուսակ
ցության հանդեմ գալու պատմա
կան պայմաններն ու գործունե
թյան հիմնական փուլերը։

9. Գյուգայանի պատմագիտական ժառանգության մեջ իրենց նուրբ տեղն ունեն նրա եղիկաները՝ 1951 թ. լույս տեսավ «Պատմություն Մերձկովքի Մրենեցի եւ Յւլիստանի» (հնագույն ժամանակներից մինչեւ Տիգրան Մեծի կայսրության անկումը) սովորաբանական դասագիրքը (հ. Ա. Բելուրթ, 1956 թ)։ Յեղիկանը ծագել էր նրա թղթերից, որոնցից հատորը երկուսի հատորը, որ պետք է ընկերվեր Մրենեցի եւ Յւլիստանի

գրել է Սեդրակիոր սրբուկի և Դ
յառտանի կալուսութիւնը հռոմէ
պարթեւական հակամարտութ
յնից սկսած մինչեւ սելջուկյան ա
շակապետները՝ մինչեւ XI դ. կեսե
րայդեւ էլ լույս տեսած է: Հասո
ւյութերը գտնվում են հեղինա
թողոսում, որը պահվում է Համա
գայիկի Բեյութի գրական պա
գում:

Աստվե՛ հայրն է հեղինակի
«Հայր պատմություն» դրամայի-
րը: Այն բաղկացած էր լինելու չորս
հատորից: Առաջին հատոր՝ Նախ-
նադարյան շրջանից մինչև բրի-
տանության ընդունումը, երկրորդ
հատոր՝ բրիտանության ընդու-
նումից մինչև արաբական արշա-
վանքները, երրորդ հատոր՝ արա-
բական արշավանքներից մինչև
Կիլիկիայի հայկական թագավո-
րության անկումը, չորրորդ հա-
տորն ընդգրկելու էր XV-XX դդ.
պատմության նյութերը: Այս վիթ-
խարի ծրագրից հեղինակը կարող
դրացած իրականացնել միայն առա-
ջին հատորը (Եբրուլ, 1953, 375-
էջ), իսկ մնացիլից թիւ առաջ ճե-
մարանի տնօրինությանը հանձնել
երկրորդ հատորը (պակասում էին
վերջին երկու գլուխները, որոնք
շարունակում էր խմբագիրը): Եր-
րորդ հատորի որոշ ձեռագիր նյու-
թեր գտնվում են պատմաբանի թո-
ղունում: Հարթեց գազավ լեքահաս
մառի՝ իրեն տեսության եկած տա-
ներին ասել էր. «Կուգե՛նամ ապրել
այի էդեռ տայի ին, որպէսզի ա-
վարտել հայր պատմության գտն
Բ ե Գ հատորները: Այի երագնը էլ
ունեմ՝ այի գրքի մէջ ամօհոփէլ հա-
յր պատմագիտության մասին
գրածներս, մեզակում, այլ թիւմ
է Հայաստանում, նման ուումմա-
սիրություն վկա, եւ դրա կարիքը օ-
րովորդ ամփե՛լ է գագաջվելու: Ահա
այս երկու ցանկությունն ունեմ:
Յուսով եմ, որ Աստվ ինձ կտա
այլ տարիներ» («Գ. Գրագայլանի
վերջին օրերը», «Ակոս», 1959, № 4,
էջ 92):

ճակված չէր իրականացել իր այդ երազանքները, եւս համակրածահ եղավ Ալեքսանդրիայում, ուր գնացել էր Ապոլոնիոսի՝ 1958 թ. ապրիլի 7-ի գիշերը: Գ. Գյուլազյանի մահը մեծ կորուստ էր ոչ միայն հայ պատմա-հայրաբանության, այլեւ հայ մանկավարժության եւ ընդհանրապէս հայ մշակույթի համար, անհռոտաւի, անփոխարինելի կորուստ:

Պետրոս ՅՈՎՅԱՆՆԻՍՅԱՆ
Պատմ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐՐՈՐԴ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆԻՉ

Հայաստանի Հանրապետությունը (1991-2006 թթ.)

4. ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՍԿԻՂԲԸ՝ էջ 3

Միաժամանակ պահանջեց, որ տակը գերծ մնա թուրքիայի շահեր սող գործողություններից եւ ամեն լաւից սփյուռքահայության հակա կան գործունեությունը: Հայաստան վարչությունը մերժեց այս նախաա ռը: Ավելի ուշ Հայաստանի Հան րայան եւ թուրքիայի միջեւ տնտես րաբերությունների ոլորտում որոշ ցում կկատմեց:

Հայուկապետ կարեւոր էր Գրաս-
հարաբերությունների ամրապն-
տարաճով շրջափակման տարի-
րունակվեց Հայաստանի կպակ
աշխարհի հետ: Վրաստանը Հ-
համար կարեւորվում է նաեւ այ-
նակվող տեծացանկ կիրառի-
թվում: Տվականի հայ համալ-
թյան հանգամանքով: Հայ-վրաց-
եր ուղղությունում ինչիշահավա-
ծակցության գարգառում ու
բնում են երկու երկրների երկա-
րազմակարպակն շահերը: Հայ-
ատերության են գիտաշակութ-
ի ընդլայնան համար կարեւ-
թուն ունեւած 1999 թ. երեսուն-

ված համագործակցության մասին փաստաթուղթը:

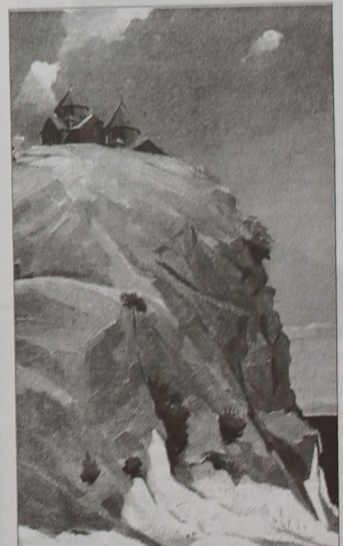
Սերտ հարաբերություններ հաստատվեցին հարեան Իրանի հետ: Հայաստանը կարողացավ Իրանի ներգրավվածությունը Հայկազյան Կոմպանիում ընթացող տարաբնույթ գործընթացներին՝ այն ղիտելով որպես կալուսության եւ համալսարանությունից պահպանման գործունեից մեկը: Իրանը, զրուստան հետ, այն ներդրելից էր, որը զգալիորեն նպաստել է Հայաստանի շրջափակումը մեղմացման: Արաբյր վրա կառուցված կամուրջը հնարավորություն տվեց աշխուժացնել տնտեսական համագործակցությունը եւսուր տրեւելի միջեւ:

1992-2006 թթ. Իրանի Կալանավանդի հանրապետության ինես իմ շարքը համաձայնաբեր եղել են ստորագրվել էներգետիկայի, տրանսպորտի, առողջապահության, գյուղատնտեսության, ամենօրյա բնագավառներում համաձայնագրության վերաբերյալ: Ստեղծվել են հայ-իրանական համատեղ ձեռնարկություններ: Իրանը Հայաստանի ամենամեծ առևտրային գործընկերներն է: Միայն 2001 թ. Հայաստանից Իրանի արտահանված ապրանքների ծավալը կազմել է 32 մլն ԱՄՆ դոլար:

Կերչիկում մեծ տեղ է կազմում նախամթեր-
քը՝ ներառյալ գազը։ Ծրագրվել է Արաքսի
կոյու համառոտել 3ԷԿ կառուցել։ 1996 թ. սկ-
սած՝ որոշակի աշխատանքներ են տարվում
նաեւ Հայաստան-Իրան-Թուրքմենիա եռա-
կողմ հարաբերությունների զարգացման ուղ-
ղությամբ, որտեղ վճռական դեր է խաղում
նաեւ Իրանը։

Հայաստանի Հանրապետությունը ձգտում է սերտ, բարեկամական հարաբերություններ հաստատել Մերձավոր և Միջին Արևելքի Առաքական երկրների հետ:

1993-2005 թթ. եզիպտոսի, սիրիայի, Լիբանոսի հետ մի քանի տասնյակ համաձայնադրեքտների և պայմանագրերի ստորագրվելը: 1993 թ. դիվանագիտական հարաբերությունները հաստատությունից եզիպտոսի, 1994 թ.՝ Բուլղարիայի հետ: Հայկական ընդամենություններ սկսեցին գործել նաեւ Ղազմասկոտում, Բեյրութում, ևս հյուպատոսություն՝ Յաբլաթ: Անվտանգության ձեռք բերելուց հետո Հայաստանը գործնական դիվանագիտական հարաբերությունները հաստատեց Սբենյուտայի ելքային երկրների՝ Մեծ Բրիտանիայի, Ֆրանսիայի, Գերմանիայի, Ավստրիայի, Բելգիայի, Իսպանիայի, Շվեյցարիայի, Իտալիայի, Իստուրիայի հետ: Փախուժ ամրապնդվում էին

Հայաստանի տնտեսական և մշակութային կապերը Յունաստանի, Բուլղարիայի, Ռումինիայի, Հարավսլավիայի և Հարավարեւելյան Եվրոպայի մյուս երկրների հետ:

Շարունակելի
Էդիկ ՄԻՆԱՍՅԱՆ

ԿԻՑ ԱՆՃՅԱԿՆՈՒՄ

- Անտարբերություն...

Մի առիթով, երբ Փարեգին Ա Ամենայն Յայոց Կաթողիկոսին հարցնում են, թե որն է ամենածանր մեղքը, երջանկահիշատակ հայրապետն առանց վարանելու պատասխանում է՝ անտարբերությունը: «Որովհետեւ,» ասում է: դա մարդկային եակի ժխտումն է իսկ: Արդյո՞ք խիստ չի ասված:

- Ո՛չ, որովհետեւ այդ վիճակի արմատները, ի վերջո, բերում հանգեցնում են ծանրագույն մեղքի գաղափարին: Դարի իվվանդություն է, եւ դա արտահայտվում է բացարձակապես ամեն ինչում: Երբեմն նայում եմ մեր երեխաներին ու զարմանում նրանց «հասուն» անտարբերության վրա. կարծես, ոչինչ չի հետաքրքրում նրանց: Մարդն անտարբեր ու անհարող է դարձել այն ամենի հանդեպ, ինչն անմիջականորեն իր խնդիրներին, իր կարիքներին ու իր անձին չի վերաբերում: Եսակներությունը դասական օրինակ, որն արեւմտիկ հետեւանքներ կարող է ունենալ, մասնավոր, երբ խոսքը հավաքական մտածողության մասին է, որ սպառնում է դառնալ ազգային հոգեբանություն: Շատերն անտարբերությունը բացատրում են սոցիալական դժվարին պայմաններով: Զամամիտ չեմ: Սոցիալական պայմանները, կյանքի դժվարությունները ուրշակի դեր կարող են խաղալ, բայց ո՞չ վճռական: Ինչո՞ւ անտարբեր չէին միմյանց կատարմամբ 1988-ի ազգային զարթոնքի օրերին, ինչո՞ւ անտարբերությունն իսպառ բացակայում էր այն ներ, դժվար, մութ ու ցուրտ տարիներին. ո՞նց էին մարդիկ՝ ծանոր ու անծանոր, միմյանց ջերմացնում, միմյանց հասնում, օգնում նույնիսկ ամենատուր պայմաններում, ինչպե՞ս էին իրար նեցուկ կանգնում հարեանները, այն նույն հարեանները, կյանքի դժվարությունները ջերմանալու «կարիքը չունեն»: Բանը հասել է նրան, որ անտարբեր են դարձել մեր հայրենիքի հանդեպ, մեր բոլոր սրբությունների հանդեպ: Երբ ինչ-որ մարդիկ մեր չեղած անտառները հոշոտում են, եւ բարձրաստիճանի իշխանավորներն էլ այդպիսիների պատժելու փոխարեն զբաղված են «ծառատունկով», ժողովուրդը՝ մտավորականից մինչեւ գյուղացի, այդ մասին ո՞չ խոսում է, ո՞չ մտա-հոգվում, նման անտարբերությունը կարող է

Մեր հյուրն է Ջովեթի Ս. Կաթողիկե եկեղեցու հոգեւոր հովիվ Տ. Կյուրեղ ՏԱԼՅԱՆԸ

ավերներ գործել, ազգ ու պետություն կործանել:

- Ինչի՞ց է բխում մարդկանց, մեր նմանների հանդեպ անտարբերությունը. արդյո՞ք Աստծո հանդեպ փակվածությունը չէ պատճառը, որ, ըստ էության, նույն անտարբերությունն է:

- Անշուշտ, այդպես է. դրանք փոխկապակցված են: Երբ մարդը կենտրոնացած է իր անձի, իր շահի վրա, մի թիչ ընդլայնած՝ իր ընտանքի կամ նեղ-կախային ինչ-որ շահի վրա, այդ մարդը մասցած ամեն ինչի նկատմամբ անտարբեր է դառնում: Ավելին՝ այդ անտարբերությունը հաճախ շատ ազդեցիկ քնույն է կրում՝ վերաճելով անողորմության: Այն, ինչ տեսնում եք մեր շուրջն ամեն օր՝ ամեն ժամ:

- Այս առումով շատ բնորոշ է ավետարանական Բարի սամարացու մասին պատմումը՝ որպես անտարբերության դատապարտման ամենադիպուկ օրինակ: Եկեղեցու հայրերից մեկը, մեկնելով այս առակը, ասում է, որ հանձնին այն երկուսի՝ քահանայի եւ դեւտացու, այդ վիրավոր ու կիսամեծ մարդու կողքով կարեկցանքից զուրկ ողջ մարդկությունն անցավ... Այսօր շատ քան է փոխվել...

- Ցավոք, չի փոխվել ոչինչ: Անդալազալը՝ ավելի անտարբեր ու քարսիրտ ենք դարձել: Եվ գիտե՛ք՝ ամենատարբեր «արարարացումներ» կան. ես ի՞նչ իմանամ՝ ինչո՞ւ է այս մարդն այս վիճակում, զուցե հարբած է կամ զուցե հանցագործ է, որ արժանի էր այս վիճակին եւ այլն... Բայց մենք գիտենք, որ պատերազմական իրավիճակում, օրինակ, բժիշկը պարտավոր է բուժօգնություն ցույց տալ նաեւ թշնամու զինվորին: Կամ, ի վերջո, հանցագործին եւս նախ բժշկական օգնություն են ցուցաբերում, եթե նա որս կարիքն ունի, ապա նոր կալանավորում, հարցաքննում եւ այլն: Իսկ մենք այսօր պատրաստ ենք հազար ու մի պատժում մոգնել՝ մեզ արդարացելու համար: Երանության եմ հիշում 88-ի օրերը, երբ անտարբերության սով էր Զայաստան աշխարհում: Եվ դա, անկասկած, Աստծուց էր... Բայց ժողովրդի մեջ, մեր մեջ միմյանց հանդեպ սեր, կարեկցանք էր արթնացել, բոլորս սիրում էին միմյանց՝ խնայում ու մխիթարում, միասնու-

թյուն, միասնություն, ներքին խաղաղություն կար: Բայց, ցավոք, անցավ...

- Ինչո՞ւ...

- Անցավ, որովհետեւ մենք չհասկացանք, չգնահատեցինք ու չփորձեցինք գտնել ու հավերժորեն մերը դարձնել այն աղբյուրը, Ումից բխում էր այդ մեծ բարիքը եւ առատորեն հեղվում մեզ վրա:

- Ուրեմն՝ այն պարտիզական, որի մասին եզրույթներին ասում է՝ մարդկանց համար զկա, իրավանքում կա՞...

- Իհարկե՛ կա՞... Բայց Նա գործում է մարդկանց միջոցով: Ասում է. «Տո՛ւր նրան, ով թեզվից խնդրում է. եւ ով կամենում է թեզվի փոխ առնել, երես մի՛ դարձուր նրանից»... Կամ՝ «Այս է իմ պատվերը. որ սիրեք միմյանց, ինչպես որ ես սիրեցի ձեզ»: Իսկ մենք ի՞նչ ենք անում: Դիպում եմ. տարիներ առաջ էր. փողոցով մի կիկ եւ անցնում 3-4 տարեկան երեխայի հետ: Մայրը նեղ էր, երեխան ուզեց վազել, իսկ դիմացից մի տարեց մարդ էր գալիս: Դանդաղ էր բայում: Եվ հանկարծ կի-

նը երեխային կանգնում է. «Դի՛րի անցի՛ր»: Ես ասարսփեցի: Իսկ սկսեց բացատրում է. «Դա՛,» ասում է, «ես չեմ ուզում, որ իմ երեխան լավը լինի, ուզում եմ՝ երջանիկ լինի»: Ուրեմն, պարզվում է, կարելի է երջանիկ լինել՝ առանց լավը լինելու, առանց ողորմած եւ գթափրտ լինելու: Ավելին, պարզվում է, դրանք ինքուր խանգարում են. եթե լավն են, բարի են, չես կարող երջանիկ լինել: Երջանիկ լինելու համար, ուրեմն, պիտի չար լինես, ոտնատուր տաս դիմացիկիդ, ճգմես, ոչնչացես... Այսպես մտածում, այսպես իր փոքրիկին դատաւարակում էր երիտասարդ այդ հայ կինը: Այսօր, երբ նման մտայնությունը սպառնում է դառնալ գերիշխող, դառնալ կենսակերպ, երբ «ուժն է ծնում իրավունք» հայտնի ասույթը գործում է բացառապես ներքազային շրջանակներում, երբ դիմացիկն ճգմես ու ոչնչացնելը դարձել է մի բաժակ ջուր խմելու պես մի բան, տեսնես երջանիկ են այն կինն ու իր արդեն մեծացած տղան...

Շարունակությունը՝ էջ 7

Վահագն Նավասարդյանի եւ Եղիշե Զարեհցի մի ճակատագրական հանդիպումը

Սկիզբը՝ էջ 4

Մենք առայսօր Զարեհցի բանաստեղծական ժառանգությունը թեւ շատ, բայց լավ չենք իրաւարարել. նույնիսկ լավագույն իրաւարարություններում կամք թե ակամա տեղ են գտել բնագրային աղավաղումներ կամ գաղվիտային վրատում կրճատումներ, անգամ ընթերցելի, բայց «անթույլատրելի» բաներն ու տողերի փոխարեն՝ կե-տու (...), սակայն, լավ թե վատ, հիմնականում գնահատել ենք այդ հանձնարի, բայց առայսօր ինչպե՞ս հարկն ու ոչ միայն չենք էլ արժեւորել նրա՝ խնդրող առարկայ պատմվածքը, այլեւ, սակավ բացառությամբ (նկատի ունենք Գ. Սուրիաբայանի 1930-ական թթ. հովվածներում մի բանի ակնարկները եւ Զր. Թամրազյանի՝ 1962 թ. գրած «Խմբապետ Շավարշը» պատմական դարաշրջանի լույ-

սի տակ» նշանավոր հոդվածը), չենք պարզաբերել հայոց ազատագրական պարտւման, հայ եղբայրական դաշնակցության ու նրա գաղափարական առաջնորդների նկատմամբ չարեցյան վերաբերմունքը, միևնույն ժամանակ անաշխատեղ խնդիր է: Ուշագործ ընթերցողը կկատարի, որ այդ վերաբերմունքն անկա է Զարեհցի գրական ուղու գրեթե բոլոր շրջափուլերում, բոլոր նշանակալից ստեղծագործություններում:

Խորհրդային ժամանակներում հասկա-նալի, իսկ հետխորհրդային օրերին անբացատրելի պատճառներով Զարեհցի «Հանգուցալ» Պարոնը կամ Պարոն Հանգուցալը՝ պատմվածքին կարեւորություն չի տրվել, եւ միակ բացառությունն այս իմաստով է. Նավասարդյանի վերադարձարկված աշխատությունն է, որի էջերում Զարեհցի անձամբ հանդիպած լայնախոհ հեղինակը տա-լիս է միանգամայն հավաստի տեղեկու-թյուններ ու կարելու բացատրություններ:

Ն. Նավասարդյանը վկայում է նաեւ, որ իր արտասահմանյան պատմվածքում Ե. Զարեհցի բացարձակապես անկեղծ է, եւ իրենց զրույցի գրառված ու հրապարակված մասը ճշգրտորեն համապատասխանում է իրականությանը: Ոչ մի հիմք չունենք կասկածելու եւ Վ. Նավասարդյանի բացարձակ անկեղծությանը. նա էլ չի թաքցնում կամ այլակերպում իր համակարգներն ու հավակնությունները: Եվ քանի որ Նավասարդյանի «Ռուբերտ» ներկայացվում են նաեւ զրույցի այլափոխ մանրամասներ, որոնց Զարեհցը տարբեր նկատառումներով չի անդրադարձել, ուստի այդ զրույցի մասին առավել ամբողջական պատկերացում կազմելու հա-

մար անհրաժեշտ է գիրքն ու չարեցյան պատմվածքը դիտարկել միասին, քանի որ դրանք թե՛ տեղեկատվության, թե՛ ճանաչողական իմաստով լրացնում են միմյանց:

Հանդիպումը՝ հանդիպում, սակայն նրա չարեցյան նկարագրությունը չոր ու ցամաք թողաբանական հոդված չէ, այլ նախ եւ առաջ՝ իրական հիմքով գերազանցական պատկեր՝ ստեղծված տարբեր բանադարձումներով, արտահայտված միջոցներով ու հնարաններով: Հենց դրանցով էլ Զարեհցն արտահայտել է իր երբեմն բացահայտ, երբեմն թաքուն համակարգական վերաբերմունքը Վ. Նավասարդյանի եւ նրա քաղաքական կուսակցության նկատմամբ. ասում ենք՝ ոչ բացահայտ, որովհետեւ ինքը չէ հայ էր, եւ կու-մուխիստ եւ վերադարձին հաշվետու պիտի լինե՞ր խորհրդային իշխանությունների առ-ջ: Վ. Նավասարդյանը, սակայն, ավելի ազատ է եղել Զարեհցի նկատմամբ իր վերաբերմունքն արտահայտելիս, որովհետեւ հաշվետու չէր բոլշեւիկյան իշխանություն-ներին:

Հոմոսում «բացահայտումն ոչ մի ծանր չու-նեցրո՞ւ է. Զարեհցն Ազգային թանգարանի ցուցադրանքներից մեկում վաղ առավոտյան, դեռ «համաշխարհային ցեղերի» տուրիստ-ները, չեղած՝ դիտում էր Վաղ Վերածնունդի (Ռիմակնիշմունտի) դարաշրջանի իտալացի հռչակավոր գեղանկարիչները մեկի՝ «Քրիստոս» կտավը, երբ նրան է մոտենում Վ. Նավասարդյանը: Իր վրա «աննկարագրելի ցն-ցող տպավորություն» թողած այդ անակա-կալ հանդիպման առաջին իսկ պահի առիթ-ով է. Զարեհցը կատարում է չափազանց խոսուն մի համեմատություն. «Բանն այն է,

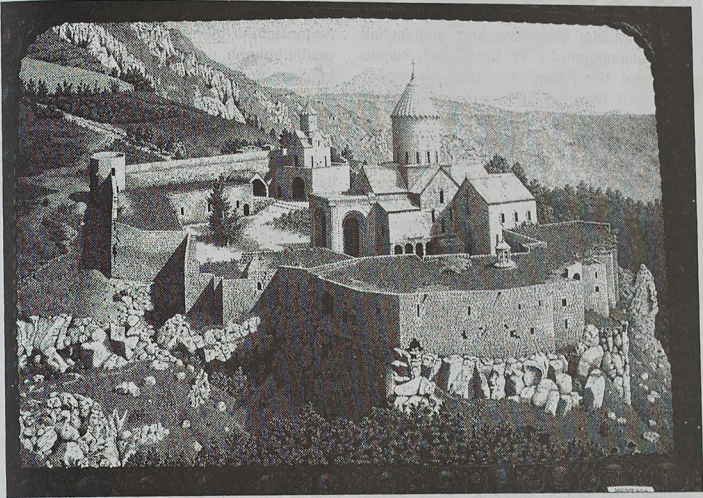
որ երբ ես, ինչ-որ չոր մատների հալումից զգաղված, շուտ տվի հայացքս, որ նայեմ ինձ այնպես անակակալորեն մոտեցած բարեկա-միս դեմքին... միտքիկական, այո՛, համարյա միտքիկական մի զգացմունք էր, որ առաջին վայրկյանին համակցեց երթույս... բայց մի բան հիշում եմ պարզ, ինչպես արեւի լույսը, եւ դա ինձ անակակալորեն մոտեցած առա-ջին հայացքից անձանոր բարեկամիս աչ-քերն էին, որ, երեսակայում եք - անչափ նման էին պատից կախված Վաղ Ռիմակնի-շմունտի հոգակալի՝ Երիտասարդի ժպտաթա-խին աչքերին» (ընդգծ. մերն են Ս. Մ.):

Ուշագործ ընթերցողն ընդգծվածներին կըմբռնի, որ հանդիպումները միայն առաջին հայացքից էին իրար անձանոր. ուրեմն՝ ինն ծանոթել էին կամ բարեկամներ, պատմ-վածքի հաջորդ մասերից էլ կպարզվի, որ այդ բարեկամն էլ մի անձնավորություն էր, որ անակալացնում էր մի «տիեզերական կու-սակցություն» (սա Զարեհցի արտահայտու-թյունն է - Ս. Մ.), եւ այդ կուսակցությունը ներկայացնող բարեկամը, ո՛չ ավել, ո՛չ պա-կաս, համեմատվում է Ամենատուր Երրորդ-ուրություն կազմողներից մեկի՝ Ռոդի Ատո-ծո՛ւ՝ հանուն մարդկության փրկության ծա-նազույն տառապանքները տեսած, դառնու-թյան բաժանը մինչեւ միտքն ըմպած եւ գե-րագույն գոհաբերություն հանձն առած Դի-տու Երիտասարդի հետ:

Սա Զարեհցի հայի՝ վերաբերմունք-գնա-հատական է՝ տրված Նավասարդյանի եւ նրա կուսակցությանը:

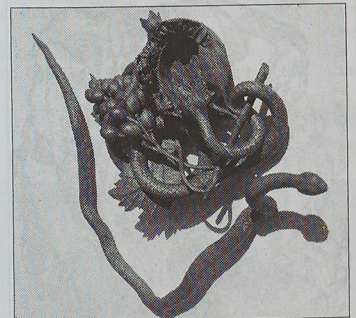
Շարունակելի
Սամվել ՄՈՒՐԱՅԱՆ
Բանասիրական գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

Ե՛Վ ԳԵՆԵՔ, Ե՛Վ ԲՐԻՉ՝ ԿԱՍՆ ՀԱՅՐԵՆՅԱՆՑ

Վերջերս հաճելի պատեհություն ունեցա ծանոթանալու ինքնուս ստեղծագործող Սերժ Բաղդասարյանի գործերին: Նրա մասին կրթելի էր խոսել, եթե նույնիսկ առիթը չլի՝ այդ հրաշալի փայտի փորագրություններն ու փայտանկարչությունը չլիսեին:

Ծնվել է 1950 թ. Գորիս քաղաքում: 1967-ին ավարտել է տեղի Բալուկի մանկը կրթող թիվ 1 դպրոցը: Դպրոցական տարիներին ի վեր ազատ ժամանակները մշտապես հատկացրել է նկարչությանը ու քանդակարչությանը: 1960-ին մասնակցել է հանրապետական մանկապատանեկան մրցույթին ու արժանացել պատվոգրի՝ երկու քարակերտ կիսանդրիների հա-

մար: 1971 թ. ավարտել է Երեւանի ավտո-ծանապարհաշինարարական տեխնիկումը, գործուղվել հայրենի քաղաք եւ աշխատել Գորիսի ճանապարհաշինարարական վարչությունում՝ չկտրվելով բնավ ստեղծագործական կյանքից:

1988 թվկ... սուգալիթյան դեպքերն այն-կոնում են նրա հոգին, եւ գլուխ է բարձրաց-նում իր երակներում բոցավառվող հայրենի հողի ու սրբությունների տիրող վեճ գե-ցումը, եղբայրների հետ անդամագրվում է Գորիսի՝ հանրապետությունում առաջինը կազմակերպվող երկրապահների (Միխիթար սպարապետ) կամավորական ջոկատին, ո-րի հրամանատարն է ընտրվում կրտսեր եղ-բայրը՝ Սուրենը: Ձոկատի 230-ից ավելի կա-մավորների հետ Սերժ Բաղդասարյանը մասնակցում է Սյունիքի ու Չափազարի սահմանամերձ գյուղերի ու տարածքների

պաշտպանության համար մղվող մարտե-րին: Իսկ ավագ եղբայրը՝ հայրուրապետ Վո-րիս-Վապաս ողջ ճանապարհահատվածը: 1992-ին, շրջափակման մեջ ընկնելով, գո-ղում է ավագ եղբայրը՝ «Անուկաբերդի հո-վազը», մի քանի անգամ վիրավորվում է նաեւ փոքր եղբայրը եւ ամեն անգամ դե-կարգին ջապաքինված՝ կրկին միանում իր մարտական ընկերներին ու հարազատե-րին: Բազում հաղթանակներ գրանցած ջո-կատը մասնակցում է նաեւ Միկեթի (Մե-կի), Լաչինի, Ղազախի, Դուբաթյուկի, Ջաբրա-յիլի եւ այլ բնակավայրերի գրավմանը: 1994-ին կնքված զինադադարի մասին լուրը Սերժ Բաղդասարյանին է հասնում Մուսա-բեյի գյուղում, որն ի հիշատակ գոհված մեծ եղբորը՝ կոչում է «Վաղարշապատ»: Սերժ Բաղդասարյանն այսօր էլ Երեւանյան կա-մավորականների միության երգվյալ ան-դամներից է՝ հանուն հայրենիքի միշտ ի գնն կանգնած: Իր մատուցած ծառայությունե-րի համար արժանացել է պատվոգրերի, պարգևատրվել «Ազատագրում» եւ «Վազ-գեն Սարգսյան» մեդալներով: Միայն սա այլ պարզ ու համառոտ կենսագրությունն է մի գինվորի, մի ստեղծագործ հայ մարդու, ով գիտե հարկ եղած դեպքում եւ գնեք ձեռքին կռվել, եւ բրիչը վերցնել՝ արդեն խաղաղ օ-րերի իր «կրիվը» շարունակելով փայտի վրա՝ կրկին հաղթանակներ գրանցելով:

Չարմանալի ստեղծվածային արարած է մարդը. պահի թեւադրանքով կարող է շիվ-չիտակ կայել մահվան աչքերի մեջ ու դառ-նալ «Աղյուծ», «Յուզված», դառնալ «Չար-գանդ», «Դուստ», կրել մահաատուրու բա-զում անուններ, իսկ հաջորդ պահին լցվել քնքշությամբ, լցվել բարձր ու վեճ գեցու-նեղով ու տրվել արարչագործ, ստեղծագործ հույզ ու ապրումի: Տարիներ առաջ Հայաս-տանի Նկարչի տան ցուցադրահամ Նկարի Տեր-Թադեոսյանի՝ «Կոմունիստ» շանքերով բացված ստեղծագործող ազատամարտիկ ների (ցավը, քիչ էին նաեւ գոհվածների) գործերի ցուցահանդեսը ավավի լավա-գույն ապացույցն էր: Մեղուշտ, այստեղ բոլո-րը չէին, որ մասնակցում էին. նրանք բնա-կներում, եւ միայն ջեղք գիտեն նրանց մա-սին: Դրանցից մեկն էլ ահա Գորիսում ա-րող Սերժն էր, որի գործերի անստատկան ցուցահանդեսը վերջերս բացվեց «Գր Նարե-

կացի» մշակութային կենտրոնում:

Սերժ Բաղդասարյանի փայտի փորագ-րության տեխնիկայով կատարված աշխա-տանքները՝ սեղաններ, խաչքարեր, մոմա-կաներ, ժամացույցներ, նկարակալներ, մոխրամաններ, աչքի են ընկնում ոչ միայն բուսական ու կենդանական զարդանախշե-րի կատարման նրբագեղությամբ, մակերես-ները մշակելու վարպետությամբ, կոմպոզի-ցիոն ինքնատիպ լուծումների բազմազանու-թյամբ, այլեւ սիմվոլների իմաստային հա-մադրությամբ ու մեկտեղումով, հաճախ նաեւ մատուցվող առարկայի կառուցված-քային լուծումների երկաթի իմաստ տալով, ինչպես օրինակ, խաչ-խարիսխը, որովայ-տերեղ, մատանի-նկարակալը եւ այլն: Դա-տահական են արդյո՞ք ժամացույցի եւ հա-վերժության խորհրդանշանի, խաղողի ող-կույզի, նաեւ եւ օձի մեկտեղումները: Ամեն-փն: Խորհրդանշանների լեզուն օգտագործե-լով՝ արվեստագետն ավելի տպավորիչ է դարձնում այն որոշակի ասեղիք, որը հե-րաբեր է հաղորդել արվեստի այդ տեսակի՝ դեկորատիվ կիրառականի միջոցով:

Փայտի փորագրության տեխնիկան կի-րառական արվեստի հնագույն տեսակնե-րից մեկն է, որը շատ հաճախ թվում է եռ-տալի՝ ի նկատի ունենալով կուլթի համեմա-տաբար դուրսի տրվելու պարագան: Սա-կայն բարձրաճանաչ, գեղարվեստի չափա-կիչներով որեւէ գործ ստեղծելու համար կուլթը դառնում է երկրորդական, ընդամե-կը ստեղծագործողի մտահղացումն ու գե-ղագիտական ընկալումներն արտահայտե-լու միջոց: Եթե անհրաժեշտ է, եթե սեր ու զգացմունք չեն դնում իրի, առարկայի ստեղծման մեջ, այն նույնիսկ իր առաջա-յին նպատակին չի կարող ծառայել: Սերժի ստեղծած իրերն ու առարկաները նախ եւ առաջ դիտողին հուզում են կիրառականի եւ գեղարվեստականի գունված, չիրվորող համադրություններով, գերում կատարման տեխնիկայի բծախնդրությամբ: Միայն խաչ-քար է, որը կարելի է օգտագործել որպես դեկորատիվ արվեստի մի գեղեցիկ հուշա-կե՛ր՝ կատարված ավանդական կանոնա-կանության սկզբունքներով, բուսական ու երկրաչափական սիմետրիկ նախշերով, տուժ քարի մակերեսը հիշեցնող գունային լուծումներով, սակայն խաչքարի պատ-վանքային հատվածի եռամաս կամա-րածե բաժանումները երբային երկուսում նրբազիծ փորվածքով պատկերված են հայկական վանքեր, իսկ կենտրոնակա-

նում՝ Մասիսների ու արեւի ժամացույցի «ֆոնի» վրա, տեղադրված է ժամանակա-կից մեխանիկական գործող ժամացույց: Ընդհանրապես այս վարպետի ժամացույց-ները չափազանց ինքնատիպ են. կիրառե-լին այնպես կրթուն է թաքնված գեղար-վեստական մտահղացման կատարյուն, որ առաջնայինը դառնում է ոչ թե կիրառելի, այս դեպքում՝ ժամացույց, այլ քարաժայռի բարձունքում վերորեն կանգնած, թեւատա-րած արժիվը՝ ամենատես Մատոն, արեւի, իշխանության, ինչպես նաեւ գործի, հաղ-թանակի, քաջության, ոգեշնչումի, հոգեկոր վերելքի խորհրդանշիչը: Նույն մոտեցմամբ է լուծված նաեւ խաղողի ողկույզների ա-րանքում թաքնված ժամացույցը: Խորհր-դանշանի չափազանց գեղեցիկ համադ-րությամբ է լուծված նաեւ օվալում պատ-կերված խաչքարը, որին ասես գրկել է խա-ղողի որթանունկը:

Ոչ պակաս հետաքրքրություն են ներկա-յացնում նաեւ Սերժ Բաղդասարյանի փայ-տանկարչական գործերը: Վարպետն այնքան վարժ է տիրապետում այս տեխնիկային, որ առաջին հայացքից թվում է՝ գործ ունեն դարչ-նագույներով լուծված գեղանկարչական գոր-ծերի հետ: Ստեղծություններն փորագրության տեխնիկայի, այստեղ ակնհայտ է դառնում ստեղծագործողի գրաֆիկական ու գեղա-նկարչական մտածողությունը, հեռանկարի ու բազմապայմանության զգացումը, սուղ մի-ջոցներով առավելագույնի հասնելու արվես-տագետի աշխարհիկականում: Նրա թե՛ ստա-թյան, թե՛ վերջերի ու եկեղեցիների տեսա-րանները շնչում են խորհրդավոր մի լուռ-թյամբ ու խաղաղությամբ: Դատարկվական անհանգիստ, արմկալից ու մահտես օրերի, ամիսների ու տարիների մեջ երազած ու փայ-փայած անորդի կնիքն է դրոշմված հայրենի-քի գինվորի, հայ մարդու ու արվեստագետի այս գործերում, այն անորդի ու խաղաղու-թյան դրոշմ, որի համար շատերը գինվորն, շատերը տարան գրկանքներ ու դժվարու-թյուններ, վերջերս սպիտակ, բայց չարթնե-ցին, այլ դարձան պատմություն, դարձան ազ-գի գալիք սերունդների ոգեշնչումով դասեր: Այդ դասերի մեջ իր ներդրումն ունի եւ Սերժ Բաղդասարյանը, մարդ, որի ձեռքերում եւ գեղեցի, եւ բրիչը ծառայում են մեկ նպատակի՝ վասն հայրենյաց:

Աստղիկ ՍԱՍՏՐԵՆՅԱՆ

ԱՆՏԱՐԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

Մեր հյուրն է Ջրվեժի Ս. Կաթողիկե եկեղեցու հոգեկոր հովիվ Ս. Կյուրեղ ՏԱԼՅԱՆԸ

Սկիզբը՝ էջ 6

Գիտե՞ք՝ սա մի նոր օրակ է, բարոյական անվան նոր սպառնալից մեր ազգի համար: Անտարբերությունն է դրանից բխող իրե-շավոր հետևանքները բնորոշ են մեր ժո-ղովրդին, չեն եղել եւ չպիտի լինեն: Եվ, սա-ղովորդի, չեն եղել եւ չպիտի լինեն մեր մար-կային, մենք այսօր անկասառես ենք մարդ-կային քար անտարբերության, որով սե-րունդ է դաստիարակվում: Անտարբերու-թյունը, անզգայությունը ամբողջ աշխարհի են գրավել. մենք տեսնում ենք՝ որքան տո-նակ մարդիկ կան, ինչպես են տարբեր երկր-ներում ինչ-ինչ պատրվակներով խաղաղ

բնակչության զանգվածային կոտորածներ իրագործվում՝ մարդկության անտարբեր հայացքի առաջ:

- Տեր հայր, կարո՞ղ է անտարբեր մեկ խաղաղություն ունենալ, կամ, ասես, քրիս-տոնական խաղաղությունը օժտված մեկը՝ անտարբեր լինել ինչ-որ բանի կկտամու՞ն:

- Երիտասարդ չի կարող անտարբեր լի-նել: Եվ հենց անտարբերությունից գեթ լի-նելն է պայման իրական խաղաղության. չէ՞ որ նա իր մեջ Տիրոջ Լույսը պիտի կրի, որը մղում է գործելու: Իր աշակերտներին, ու-րեմն նաեւ մեզ խոստացավ, որ Ծնարտու-

թյան Հոգին մեզ մոտ պիտի բնակվի եւ մեր մեջ պիտի լինի: Եթե Տերն է բնակվում իմ սրտում, եթե իմ մեջ Սուրբ Հոգին է բնա-կվում, դա՞ է, որ ինձ խաղաղություն է պարգե-տում:

Երիտասարդ, ունե՞ր, թե՛ չունեք խաղա-ղություն: Մեղուշտ, ունե՞ր: Բայց Նա ան-տարբեր էր մարդկանց կարիքների եւ ցա-վերի հանդեպ: Չեղավ մեկը, որ մոտենար Նրան եւ մերժվեք: Եվ եթե մենք՝ որպես քրիստոնյա, պիտի նմանվենք մեր Փրկչին, ել ի՞նչ անտարբերության մասին կարող է խոսք լինել:

- Ասացի՞ք՝ քրիստոնյան ի՞նչ կարող ան-տարբեր լինել իր շուրջը կատարվածի հան-դեպ: Իսկ եթե նա տեսնում է, որ իր ընկերը, բարեկամը ծանր մեղքի մեջ է, ինչպե՞ս պի-տի վարվի:

- Երիտասարդ նման դեպքերում նախ պետք է արդե՞ք իդի առ Աստված: Դեռք է վորձի խրատել, խորհուրդ տալ, օգնել, եթե, իհարկե, դա հնարավոր է: Այս ամենը պետք է արվի խաղաղությամբ եւ սիրով, դիմացի-նի շափի փնտրելով: Չէ՞ որ սերը՝ «իրենց չի փնտրում», այլ դիմացինից: Եվ եթե դիմա-ցին որեւէ խրատ չի ընդունում, եւ սպառ-ցված են բոլոր միջոցները, միեւնույն է, քրիս-տոնյան պարտավոր է շանսափորաբար եւ անանձնորոշ շարունակական աղոթք անել այդ անձի համար: Չմոռանա՞ք՝ այդ անձը կարող է լինել մեզանից յուրաքանչյուրը:

Հյուրընկալեց Հայկ ԿԱՐՊԵՏՅԱՆԸ

ԼԵՄԵ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՆ

ԵՄԵԼԻՆԻՆԻ ԵՄԵԼԻՆԻՆԻ
ՄԵԼԻՆԻՆԻՆԻ ԵՄԼԻՆԻՆԻ
ՎԵԼԻՆԻՆԻՆԻ ԵՄԼԻՆԻՆԻ
ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՆ
(19-րդ դարի 80-ական
թվականներ)

ԵՄԵԼԻՆ 2005

Արեւմտահայության մշակութային եւ հասարակական-քաղաքական կյանքը շարունակում է մնալ հայ պատմաբանների ու շարժումների անխնայ քննարկման օբյեկտ:

Եվ դա ինքնակատար չէ: Անցյալի դասերի ուսումնասիրումն ու իմաստավորումն անհրաժեշտ են՝ ներկայումս ու գալիքում ճիշտ կողմնորոշում որոշելու եւ ճակատագրական սխալները վերստին չկրկնելու համար:

Յեւ այս տեսանկյունից է շարադրված պատմագիտության դոկտոր Էմմա Կոստանույանի «Արեւմտահայ մշակութային եւ հասարակական-քաղաքական կյանքի պատմության (19-րդ դարի 80-ական

թվականներ) աշխատությունը, որը լույս է տեսել 33 զԿԱ պատմության ինստիտուտի գիտխորհրդի որոշմամբ: Աշխատությունը բավականապես է երեք զիւյց, ինչպես նաեւ քննադատների եւ տեղափոխների ցանկերից:

Առաջին գլխում («Արեւմտահայ մշակութային ընկերությունները եւ դպրոցական գործի կազմակերպումը 19-րդ դարի 70-80-ական թթ.») ընդգրկված են Վասպուրականի, Տարոն-Տուրուբերանի, Բարձր Ղաջի կամ Երզրումի, հարերդի, Մեթաստիայի եւ Տիգրանակերտի նահանգները՝ իրենց քաղաքների, գավառների եւ գյուղական համայնքների դպրոցական ցանցով: Յետաքցրել փաստեր են մեքենայում՝ ցույց տալու, թե ինչպես վերոնշյալ ժամանակաշրջանում թուրքական իշխանությունների տեղական ներկայացուցիչները, դաշնակցած թուրք եւ բուլղո, երբեմն էլ հայազգի հետադեմ տարրերի հետ, հետամուտ են լինում խոչընդոտելու լուսավորական նպատակներ իրականացնող ընկերությունների գործունեությանը: Անդրադառնալով հայկական բնակավայրերում լուսավորության տարածման գործում հայ հոգեւորականության ունեցած դերին՝ ուսումնասիրության հեղինակը նշում է, որ սույն հարցում սխալ է միանշանակ մոտեցում որոշեցրել եւ բարձրաստիճան հոգեւորականության ներկայացուցիչներին ներկայացնելը միեւնույն բանակում կամ միեւնույն դիրքերի վրա:

Յեղիակը փաստերի կուռ շարադրանքով ապացուցում է, որ Արեւմտյան Ղաջատանում 19-րդ դարի 80-ական թթ. շարունակվում էին դեռեւս 70-ականների կեսից սկսված լուսավորական շարժման վերելքն ու դպրոցական ցանցի ճյուղավորումն ու արմատավորումը: Գյուղերում բացված կրթօջախները նպաստում էին ազգագիտության վերացմանը, ժողովրդին ծանոթացնում էր կրթագործական, հողագործական տարրական գիտելիքների: Սակայն կրթական-մշակութային կյանքի վերելքը շուտով կանգ է առնում: 1890-ական թթ. սկսվում է արեւմտահայության կենսագրության ամենատևալի էջը:

Աշխատության երկրորդ մասում ընդգրկված ակնարկները վերաբերում են Արեւմտահայաստանի տարածքում ազատագրական գաղտնի խմբակների եւ ազգային քաղաքական կուսակցությունների ստեղծմանը:

Բավական լայն տեսադիրքով ներկայացվում են Վահի, Կարինի, Փոքր Ղաջի կազմակերպությունների ծնունդն ու գործունեության փուլերը:

Սասնակի անդրադարձ է կատարվում Վառնա արեւմտական կուսակցության ձեռնարկմանը եւ ինչպե՞ս են ներկայանում սկզբնական շրջանի գործունեությանը:

Երրորդ («Ղաջայկային շարժման նախաբաններ») գլխում հետադարձ հայացք է նետվում մեր պատմագրության էջերում

հայրուկային շարժմանը տրված գնահատականներին, ապա լուսաբանվում են վերոնշյալ շարժման խորքային պատճառները, շարժման ազգային ու սոցիալական բովանդակությունը, ակնավոր ֆիդայապետների գործունեությունը: Բնորոշ է հեղինակային այն դիտարկումը, որ հայրուկային շարժումն իր սուր ծայրով ուղղված էր բոլոր տեսակի ճշդողների եւ բռնակալների դեմ, եւ երբեմն հայրուկի վրիժառու գեղեցիկ ուղղվում էր նաեւ հայ մատնիչ ու հետադեմ տարրի՝ որոշ մեծահարուստների, գյուղապետների (նշեցրել) դեմ: Սակայն հայրուկային շարժումը չի կարելի որակել որպես լոկ սոցիալական շարժում, ինչպես ժամանակին ընդունել է մեծահարուկ հայագետ Լեոն:

Որպես ամփոփում՝ նշեց, որ վաստակաշատ պատմաբան Էմմա Կոստանույանի սույն աշխատությունը նոր, թարմ լիցքեր է հարցադրումներ եւ ակնարկում արեւմտահայության հասարակական-քաղաքական կյանքի ուսումնասիրության առկա երեւելներին, հարստացնում այն նոր փաստերով ու վավերագրերով: Գրքի խմբագիրն է պատմագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Աշոտ Մելիքյանը:

Աշխատությունն օգտակար կարող է լինել պատմաբան-հայագետների եւ ընթերցող լայն շրջանների համար:

Արմեն ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ
Պատմ. գիտ. թեկնածու

ԲԵՆԻՍԱՐԵՏ ԼԵՍՈՒՆ

Սիլվեր՝ թիվ 22

ԵՐԵՄԻԱՆԵՐԸ ՊԵՏՔԷ ԿԱՏԱՋԵՆ ԻՐԵՆԶԻ

Սիրո եւ վստահության գիտակցություն: Սա նշանակում է այն, ինչը երեխան պիտի ապրի իր կյանքի սկզբում, այն, ինչը նա գգում է եւ փորձում, պետք է մեկնաբանվի այդ գիտակցության լույսով՝ նրա ներքին-տանգիկանում տպավորվելուց առաջ:

Ծնվելուց առաջ երեխան իր մոր հետ կազմում է մի սիմբիոզ: Նա երկար ժամանակ մնում է իր ծնողների, հատկապես՝ մոր զգացական եւ աֆեկտիվ վիճակում: Նրա գիտակցական միտքը, գործողությունները մտավոր ըմբռնումն սկսում է գործել մի քանի տարի հետո: Այդուհանդերձ այն, ինչը երեխան ապրելու է իր կյանքի առաջին երկու տարիների ընթացքում, գլխավորապես իր մոր միջոցով, պիտի մեկնաբանվի սիրո «չափի» համեմատությամբ: Եթե ամեն ինչ լավ է մայրիկի մոտ, եւ երեխան լուրջ է սիրո մեջ, նա իրեն բավարարված կզգա եւ կշարունակի հավատալ սիրուն ու կշարունակի վստահել: Բայց այս իդեալական վիճակը չի կարող շարունակաբար գոյություն ունենալ: Կյանքն իր հետ անխուսափելիորեն բերում է հոգեամոլորակ, տառապանքի, անհամապատասխանության մի փուլը: Երբ բուլանում է մայրական սերը, դուրսգործված բուլանում է նաեւ վստահության սիրո համընթաց, վստահությունը մայրիկի հանդեպ, այնուհետեւ ծնողների, շրջապատի եւ վերջապես կյանքի հանդեպ:

Նորածինը, երբ ապրում է ինկուբատորում, բաժանվում է ծնողներից: Հիվանդանոց, ծնողների երկարատև բացակայությունն է այն: Նորածինը չի հասկանում, որ ապրում է, բայց տառապելով ցավալի բաժանումներից՝ հասկանում է, որ լքված է: Նորածինը չի հասկանում այն, ինչ գգում է: Հասկանալու համար սիրո հարկավոր է այն զգալ նշաններով, նրան հարկավոր է իրեն ճանաչող ու սիրող մեկը՝ գլխավորապես մայրը: Մեծ քարեբախտությունն է, եթե մեծը սիրում ենք նրան մեր ողջ եռյաթը, հագուստն ու միջոցառում: Նա սերն գգում է մեր խոսքերի միջոցով: Միայն այդպես է հնարավոր վերականգնել ստանձնած վստահությունը:

ՎԼԱՏԱՀՈՒԹՅՈՒՆ

Հարկավոր է իմանալ, որ մեր երեխաների շատ արարքներ արյունք են վստահության բուլանում: Դրանք հետեւանք են ծանր բաժանումների կամ քիչ սիրված լինելու հոգեվիճակի: Այդպես է, երբ ընտանիքում ծնվում է հաջորդ երեխան:

Ավելի հաճախ հանդիպող է հեշտորեն ընկալվող նախաճանձներն են. ծնողներից բաժանվելու դժվարությունը, առանձնապես, անհանգիստ քունը եւ փոխադարձ հարաբերությունների դժվարությունները:

Չափազանցված վարքագծեր. չափազանց երկշտությունը կամ բացահայտ ինքնավստահությունը, ինքնագիտությունը կամ չափազանց անկարգավարությունը, տատանվող վարքագիծը, չափից դուրս աշխուժությունը:

Պետք է խոսել երախայի հետ, հասկանալ նրա հոգեվիճակը: Պետք է խոսի ծնողը նաեւ այն ամենը, ով կարող է նրան հավատ ներշնչել, պետք է խորի մա կամ նրանք, ում հետ երեխան կապվել է: Միայն այդպես է կարելի վերականգնել խաբարված վստահությունը: Եվ երեխան կրկին կկարողանա հավատալ իր ծնողների սիրուն, նույնիսկ եթե այն կատարյալ չէ, եւ կվստահի նրանց: Այլեւս կարիք չի ունենա ծնողներին կորցնելու վախից կաշտելու նրանցից կամ առանձնապես. մի ուղեգնավորություն, որով նա փորձում է շրջանցել բաժանումների տառապանքը:

Երեխան, պատանին, ով խորապես հավատում է իր ծնողների սիրուն, ոչ միայն վստահում է նրանց, այլեւ հնազանդվում է աֆեկի հեշտ եւ վստահում կյանքի՝ այն մտնելուց առաջ:

Հիշո՞ւմ եք Պետրոսին, որ Հիսուսի հրամանով քայլում իր ջրերի վրայով: Երբ նա մայրն է Հիսուսին, հանգիստ քայլում էր, բայց հենց մայրեց ալիքներից, անմիջապես սկսեց տուգվել: Նա կորցրեց իր վստահությունը:

Հարկավոր է ծայրաստիճան հոգալ, հետեւողական լինել, որպեսզի մեր երեխաները կարողանան միշտ վստահել մեզ: Եվ սա ամենը չէ: Մենք նույնպես պետք է նրանց վստահենք: Վստահենք նրանց եւ նրանց

հնարավորություններին, նույնիսկ այն հնարավորություններին, որոնք դեռեւս չեն հայտնաբերվել: Վստահել նրանց, որ աստիճանաբար սովորեն դառնալ պատասխանատու, բողոքել, որ աստիճանաբար ձեռք բերեն ինքնուրույնություն, չբռնել նրանց տեղը, չկասեցնել ինչ-որ բան ինքնուրույն անելու նրանց փորձերը: Մենք չպետք է վախենանք, որ նրանք կձախողվեն, չպետք է շտապենք: Հակառակը, մենք նրանց պետք է բացալենք, շնորհավորենք հաջողություններին եւ նվաճումների համար: Լավ է, որ նրանք գիտակցեն իրենց շնորհներն ու հնարավորությունները, հասունանան եւ զարգացնեն դրանք: Անդա՞ցնելով դրակամը՝ նրանք առաջ կգնան եւ չեն բողոքի անկատարություններից ու թերություններից:

Հիսուսը մեզ տվեց վստահության մի գեղեցիկ օրինակ. Նա Իր աշակերտներին ուղարկեց քարոզելու: Աշակերտները, ու մեծամասամբ գրագետ մարդիկ չէին, առանց երկնայանքի գնացին աշխարհով մեկ քարոզելու Ուսուցչի վարդապետությունը: Հիսուսը նրանց վստահեց, եւ այդ վստահությունը փոխադարձ էր:

ՎԵՐՋԱԲԱՆ

Վստահության ամենակատարյալ, ամենավեր բանաձևը գոհաբերությունն է: Չոհաբերվել նրան, ում կատարելապես վստահում ենք ու հավատում: Բայց հարկավոր է լավ մտածել, թե ում ենք վստահում ու գոհաբերվում:

Աստված է մեզ հրավիրում ապրելու այդ գոհաբերությունը. մենք կարող ենք քաղել ինչպես Ալյանն ու Եվան եւ կարող ենք վստահել Նրա նախախնամությանը: Նա գիտի այն ճանապարհը, որն ամենալավն է մեզմիջոց յուրաքանչյուրի համար: Նա է մեզ առաջնորդում եւ օգնում:

Եվ չպետք է լինի կրավորական մոտեցում, այլ հզոր ու ազատ սլացք, պոթելով՝ հրաժարվելու համար մեր ազատ կյանքից, հանգստացնելու մեր վախերը, ամրացնելու մեր վստահությունը, որպեսզի ազատորեն ու սիրով ընդունենք կյանքը Նրա՝ Ում մեզ գոհաբերում ենք:

Սա քարի է մեզ համար, մեզ, որ քայլում ենք եւ շարունակում դեպի առաջ գնալ, նույնիսկ թե ճանապարհը քարքարոտ ու դժվարին է: Ճանապարհին կունենանք վա-

խեր, դժգոհություններ, շատ դեպքերում՝ հուսալքումներ ու ցանկություններ վերադառնալու: Սա մնան է հրեա ժողովրդի Ելքը եւ Ավետյալ Երկիր հասնելը: Սա է այն ճանապարհը, որ տրվում է յուրաքանչյուրին:

Չոհաբերության լավագույն օրինակը մեզ ցույց տվեց Հիսուսը, Ով, անցնելով տառապանքի ու մահվան միջով, առանց դժգոհության ու կատարյալ սիրով վստահեց Հորն ու հանձնեց Իր հոգին Նրան: Նա մեզ ցույց տվեց, որ վստահության միջոցով է մեզ հասցնելու Երկնային արքայությունը:

Մասնակի կրճատումներով
Ֆրանսիական թարգմանություն
Սիրանույշ ԱԿԵՏՈՅԱՆԸ

ԵՐԻՍՏՈՆՅԱ ՂԱՅԱՍՏԱՆ

Կրտսական, մշակութային, լրատվական երկշաբաթաթերթ

Հիմնադիր՝

Մայր Կրոն Սուրբ Էջմիածին

Հրատարակիչ՝

«Երիստոնյա Ղաջատան» թերթի խմբագրություն

Գլխավոր խմբագիր՝

Աստիգի Ստամբուլյան

Գրանցման վկայական՝ 624

Խմբագրության հասցեն՝

Ե. Վարդաշապատ, ԵԿ

Հեռախոս՝ (0+23) 54510

Ստոր. տպագր. 17. 12. 2007 թ.

Տպաքանակ՝ 2100 Գինը՝ 50 դրամ